

TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2007:20

*IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn
keskittäminen*

TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2007:20

*IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn
keskittäminen*

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2007

ISSN 1458-6452
978-952-466-659-6 (nid.)
978-952-466-660-2 (PDF)
Oikeusministeriö
Helsinki

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Työryhmämietintö	
Puheenjohtaja: Pekka Nurmi Sihteeri: Aki Rasilainen		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 13.4.2007	
Julkaisun nimi IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittäminen			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä			
<p>Työryhmän tehtävänä on ollut harkita, tulisiko immateriaalioikeuksien käsittelyä keskittää ja missä laajuudessa keskittäminen olisi tarkoituksenmukaisinta toteuttaa. Keskittämisen vaihtoehtoina ovat olleet Helsingin käräjäoikeus tai markkinaoikeus. Työryhmä pitää immateriaalioikeusasioiden käsittelyn keskittämistä välttämättömänä. Immateriaalioikeuksilla on kasvava merkitys kansantaloudessa ja kansainvälisessä yritystoiminnassa. Asiantuntemus oikeuksien käsittelyssä voidaan turvata vain keskittämällä asioita samaan oikeuspaikkaan.</p> <p>Vertailtaessa Helsingin käräjäoikeutta ja markkinaoikeutta keskittämisen vaihtoehtoina työryhmä on arvioinut eri immateriaalioikeusasioiden soveltuvuutta samassa oikeuspaikassa käsiteltäviksi. Oikeuksien rekisteröintiä koskevien muutoksenhakuasioiden siirtämistä patenti- ja rekisterihallituksen valituslautakunnasta Helsingin käräjäoikeuteen vaikeuttavat perustuslain säännökset ylimmistä tuomioistuimista ja niissä käsiteltävistä asioista. Markkinaoikeus on erityistuomioistuin, jossa käsiteltävistä asioista voidaan säätää erikseen lailla. Työryhmä on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että markkinaoikeudessa nykyisin käsiteltävät kilpailuasiat soveltuvat hyvin käsiteltäviksi samassa oikeuspaikassa immateriaalioikeuksien kanssa.</p> <p>Immateriaalioikeuksien käsittely ehdotetaan keskitettäväksi markkinaoikeuteen. Tärkeimmät markkinaoikeuteen siirrettävät asiaryhmät olisivat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - patenti- ja rekisterihallituksen valituslautakunnassa käsiteltävistä asioista valitukset väitteisiin ja mitättömäksi julistamisvaatimuksiin annetuista teollisoikeuksia koskevista rekisteröintiratkaisuista, - Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävistä asioista teollisoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat sekä teollisoikeuksien rekisteröinnin kumoamista koskevat asiat, - yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista tekijänoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat. <p>Muutosta markkinaoikeuden ratkaisuun haettaisiin yleisistä tuomioistuimista siirrettävissä asioissa korkeimmalta oikeudelta ja patenti- ja rekisterihallituksen valituslautakunnasta siirrettävissä asioissa korkeimmalta hallinto-oikeudelta.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) immateriaalioikeudet, markkinaoikeus, oikeudenkäyntimenettely, muutoksenhaku, toimivaltainen tuomioistuin			
Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 14/41/2007, OM019:00/2007, 15/41/2003, OM017:00/2003			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2007:20		ISSN 1458-6452	ISBN 978-952-466-659-6 (nid.) 978-952-466-660-2 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta 15,00 €	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Edita Prima Oy		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum 20.12.2007

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Arbetsgruppsbetänkande	
Ordförande: Pekka Nurmi Sekreterare Aki Rasilainen		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes 13.4.2007	
Publikation (även den finska titeln) Koncentrering av domstolsbehandlingen av IPR-ärenden (IPR-asioiden tuomiostuinkäsittelyn keskittäminen)			
Publikationens delar			
<p>Referat</p> <p>Arbetsgruppen har haft som uppgift att överväga om huruvida immaterialrättsbehandlingen skall koncentreras och i vilken omfattning en koncentring är ändamålsenlig. Alternativen för koncentringen har varit Helsingfors tingsrätt och marknadsdomstolen. Arbetsgruppen anser att en koncentring av immaterialrättsbehandlingen är nödvändig. Immateriella rättigheterna får en allt större betydelse inom nationalekonomin och internationell företagsverksamhet. Sakkunskapen vid behandlingen av rättigheterna kan tryggas endast genom en koncentring av ärendena till ett forum.</p> <p>Då arbetsgruppen jämfört Helsingfors tingsrätt och marknadsdomstolen som alternativ för koncentringen har den bedömt hur väl olika immaterialrättsliga ärenden lämpar sig att behandlas vid samma forum. En överföring av besvärärenden beträffande registrering av rättigheter från patent- och registerstyrelsens besvärsnämnd till Helsingfors tingsrätt försvåras av grundlagens bestämmelser om de högsta domstolarna och de ärenden som skall behandlas vid dem. Marknadsdomstolen är en specialdomstol, vars ärenden separat kan stadgas i lag. Arbetsgruppen har också fäst avseende vid att de konkurrensärenden som för närvarande behandlas vid marknadsdomstolen väl lämpar sig för behandling vid samma forum som de immateriella rättigheterna.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att immaterialrättsbehandlingen skall koncentreras till marknadsdomstolen. De viktigaste grupperna av ärenden som överförs till marknadsdomstolen är:</p> <ul style="list-style-type: none"> - av ärenden som behandlas vid patent- och registerstyrelsens besvärsnämnd, de ärenden som avser besvär över registreringsavgöranden beträffande invändningar mot och ogiltigförklaranden av industriella rättigheter, - av ärenden som behandlas av Helsingfors tingsrätt, tvisteärenden som gäller industriella rättigheter och ärenden som avser säkringsåtgärder samt upphävande av registrering i fråga om industriella rättigheter, - av ärenden som behandlas av allmän domstol, tvisteärenden i anslutning till upphovsrätt och ärenden som gäller säkringsåtgärder i anslutning till upphovsrätt. <p>Ändring i marknadsdomstolens beslut skall i de ärenden som överförs från allmän domstol sökas hos högsta domstolen och i de ärenden som överförs från patent- och registerstyrelsens besvärsnämnd hos högsta förvaltningsdomstolen</p>			
Nyckelord immateriella rättigheter, marknadsdomstolen, rättegångsförfarande, ändringssökande, behörig domstol			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-nummer, andra referensnummer) JM 14/41/2007, JM019:00/2007, JM 15/41/2003, JM017:00/2003			
Seriens namn och nummer Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkanden 2007:20		ISSN 1458-6452	ISBN 978-952-466-659-6 (nid.) 978-952-466-660-2 (PDF)
Sidoantal	Språk finska	Pris 15,00 €	Sekretessgrad Offentligt
Distribution Edita Prima Ab		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 13.4.2007 työryhmän, jonka tehtävänä on ollut selvittää immateriaalioikeusasioiden käsittelyn kehittämisvaihtoehtoja. Työryhmän työ on jatkoa 17.6.2003 asetetun työryhmän mietinnölle ”Aineettomia oikeuksia koskevien asioiden käsittely (oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:2) ja siitä saadulle lausuntopalautteelle. Työryhmän on tullut selvittää, miten immateriaalioikeusasioiden keskittäminen voitaisiin toteuttaa tarkoituksenmukaisella ja asiantuntemuksen turvaavalla tavalla. Tässä tarkoituksessa työryhmän on tullut tarkastella erityisesti seuraavia kysymyksiä:

- 1) missä laajuudessa olisi tarkoituksenmukaista keskittää immateriaalioikeusasioiden käsittely,
- 2) tulisiko immateriaalioikeusasioiden käsittely keskittää Helsingin kärjäoikeuteen vai markkinaoikeuteen,
- 3) minkä asiaryhmien osalta keskittäminen olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa, jos immateriaalioikeusasioiden käsittely keskitettäisiin Helsingin kärjäoikeuteen,
- 4) minkä asiaryhmien osalta keskittäminen olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa, jos immateriaalioikeusasioiden käsittely keskitettäisiin markkinaoikeuteen,
- 5) mitkä olisivat eri toteuttamisvaihtoehtojen taloudelliset, henkilöstöhallinnolliset, organisatoriset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.

Työryhmän on asettamispäätöksen mukaan tullut kiinnittää huomiota myös mahdollisiin suunnitelmiin muuttaa markkinaoikeuden toimivaltaa. Työryhmän työ on pohjatyötä mahdolliselle lainvalmistelulle.

Työryhmän puheenjohtajana on toiminut ylijohdaja Pekka Nurmi oikeusministeriöstä ja jäsenenä patenttineuvos Pia Hjelt Patenttitoimisto Borenius & Co Oy Ab:stä, hallitusneuvos Heikki Liljeroos oikeusministeriöstä, johtava asiantuntija Tytti Peltonen Elinkeinoelämän keskusliitto EK:sta sekä hallitusneuvos, sittemmin neuvotteleva virkamies Antti Riivari kaupp- ja teollisuusministeriöstä. Työryhmän sihteerinä on toiminut lainsäädäntöneuvos Aki Rasilainen oikeusministeriöstä.

Työryhmä on kokoontunut 15 kertaa. Se on kuullut asiantuntijoina asianajaja Hanna Maija Eloa, Kristiina Harenkoa, Keijo Heinosta, Rainer Hilliä, linjanjohtaja Eija Nuorlahti-Solarmoa, toiminnanjohtaja Antti Kotilaista, ylituomari Kimmo Mikkolaa, presidentti Pekka Hallbergia ja Pauliine Koskeloa, pääjohtaja Martti Enäjärveä, kärjätuomari, osastonjohtaja Tarja Honkasta, ylitarkastaja Anssi Kartilaa sekä johtaja Jukka Liedestä.

Työryhmä pitää immateriaalioikeusasioiden käsittelyn keskittämistä välttämättömänä. Immateriaalioikeuksilla on kasvava merkitys kansantaloudessa ja kansainvälisessä yritystoiminnassa. Asiantuntemus oikeuksien käsittelyssä voidaan turvata vain keskittämällä asiat samaan oikeuspaikkaan.

Työryhmä ehdottaa immateriaalioikeuksien tuomioistuinkäsittelyn keskittämistä markkinaoikeuteen. Tärkeimmät markkinaoikeuteen siirrettävät asiaryhmät olisivat:

- patenti- ja rekisterihallituksen valituslautakunnassa käsiteltävistä asioista valitukset väitteisiin ja mitättömäksi julistamisvaatimuksiin annetuista teollisoikeuksia koskevista rekisteröintiratkaisuista.
- Helsingin kärjäoikeudessa käsiteltävistä asioista teollisoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat sekä teollisoikeuksien rekisteröinnin kumoamista koskevat asiat.
- yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista tekijänoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat.

Muutosta markkinaoikeuden ratkaisuun haettaisiin yleisistä tuomioistuimista siirrettävissä asioissa korkeimmalta oikeudelta ja patenti- ja rekisterihallituksen valituslautakunnasta siirrettävissä asioissa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Työryhmä esittää asian jatkovalmistelua varten myös suuntaviivoja asioiden käsittelyjärjestykseksi markkinaoikeudessa.

Saatuaan työnsä valmiiksi, työryhmä kunnioittavasti luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 20 päivänä joulukuuta 2007

Pekka Nurmi

Pia Hjelt

Heikki Liljeroos

Tytti Peltonen

Antti Riivari

Aki Rasilainen

SISÄLLYS

1.1. Tausta	2
1.1.1. Immateriaalioikeudet ja niiden käsittely	2
1.1.2. Aikaisempi työryhmämietintö	3
1.1.3. Ehdotuksesta saatu lausuntopalaute	3
1.2. Toimeksianto	4
1.3. Tehtävän suorittamisesta	5
2. Nykytila ja tulevaisuuden näkymät	6
2.1. Nykytila	6
2.2. Muutosnäkymät muissa pohjoismaissa ja EU:ssa	6
2.3. Nykytilan arviointi	10
2.4. Keskittämisen tavoite	11
2.5. Keskittämisen vaihtoehdot	12
3. Yleisiä reunaehtoja	13
3.1. Perustuslaista ja kansainvälisistä sitoumuksista johtuvat vaatimukset	13
3.1.1. Tuomioistuinorganisaation kahtiajako ja muutoksenhaku	13
3.1.2. Markkinaoikeus ja muutoksenhakuoikeus	17
3.2. Oikeusturvan parempi saatavuus	20
4. Keskittämiseen sisältyvät asiaryhmät	21
4.1. PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävät muutoksenhakuasiat	21
4.2. Teollisoikeudelliset riita-asiat	23
4.3. Tekijänoikeudelliset riita-asiat	23
4.4. Rikosasiat	24
4.5. Toiminimet ja verkkotunnukset	26
4.6. Sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa ja vahingonkorvaus	27
4.7. Turvaamistoimet	27
5. Asioiden käsittely keskitetyssä oikeuspaikassa	29
5.1. Käsittelyn joutuisuuden parantaminen	29
5.2. Eri menettelyt PRH:n muutoksenhaku- ja riita-asioille	30
5.3. Asioiden yhdistäminen käsittelyssä	32
5.3.1. Loukkaus- ja mitätöintikanteen yhdistäminen	32
5.3.2. Väitemenettelyn muutoksenhakuvaiheen yhdistäminen loukkauskanteeseen	33
6. Kokoonpano asioiden käsittelyssä	35
6.1. Asiantuntemuksen turvaaminen	35
6.1.1. Nykyiset kokoonpanot ja kelpoisuusvaatimukset	35
6.1.2. Kokoonpanot Ruotsissa ja Tanskassa	37
6.1.3. Asiantuntemus ja tuomarin asema	37
6.2. Esteellisyys keskitetyssä oikeuspaikassa	38
7. Johtopäätökset	39
8. Ehdotuksen toteuttamisedellytykset ja vaikutukset	43

1. Työryhmän asettaminen ja tehtävä

1.1. Tausta

1.1.1. Immateriaalioikeudet ja niiden käsittely

Immateriaalioikeus suojaa muun muassa tekijänoikeudellisia luomuksia, uusia teknisiä keksintöjä, uusia malleja ja kasvilajikkeita sekä tavaramerkkejä, toiminimiä ja alkuperämerkintöjä. Immateriaalioikeudellinen suoja on määräaikainen yksinoikeus hyödyntää kohteessa sitä, mikä erottaa sen muista. Suojaa kohteelle voi saada joko sellaisenaan, vakiinnuttamalla tai viranomaisen rekisteröinnillä. Immateriaalioikeudet jaetaan tekijänoikeuteen, joka ei edellytä rekisteröintiä, ja teollisoikeuksiin. Teollisoikeuksia ovat patentit, hyödyllisyysmallioikeus, mallioikeus, integroidun piirin piirimallin suoja, kasvinjalostajanoikeus, tavaramerkki, toiminimi, ja maantieteellisten merkintöjen suoja. Laajassa mielessä teollisoikeuksiin kuuluvat myös verkkotunnukset, liikesalaisuudet ja suoja sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa vastaan.

Rekisteröintiviranomaisena toimii Patentti- ja rekisterihallitus (PRH). Rekisteröinnin hakija voi hakea kielteiseen rekisteröintiratkaisuun muutosta valittamalla PRH:n yhteydessä toimivaan valituslautakuntaan. Kuka tahansa, käytännössä usein yksinoikeuden haltijan kilpailija, voi eräiden oikeuksien osalta määräjassa riitauttaa rekisteröintiratkaisun oikeellisuuden tekemällä väitteen PRH:een. Väitettä koskevaan PRH:n ratkaisuun haetaan myös muutosta valituslautakunnalta. Valituslautakunnan päätökseen on mahdollista hakea edelleen muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Yksinoikeuden rekisteröinnin pätevyys, sisältö ja laajuus voidaan rekisteröintimenettelyn jälkeenkin riitauttaa oikeudenkäyntimenettelyssä tai hallinnollisessa menettelyssä vaatimalla oikeuden mitättömäksi julistamista kokonaan tai osittain. Nykyisin patenttia, mallia, tavaramerkkiä, toiminimeä ja eräitä muita teollisoikeuksia koskevien riita- ja pääosin rikosasioiden käsittely on keskitetty Helsingin käräjäoikeuteen. Tekijänoikeutta koskevien riita- ja rikosasioiden käsittelyä ei ole keskitetty, vaan niiden oikeuspaikka määräytyy oikeudenkäymiskaaren 10 luvun ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 4 luvun yleisten oikeuspaikkasäännösten mukaan, jolloin oikeuspaikka pääsääntöisesti on joko vastaajan kotipaikka tai rikoksen tekopaikka. Sopimattomasta menettelystä

elinkeinotoiminnassa annetun lain mukaiset kieltoasiat käsittelee markkinaoikeus, mutta mainittuun lakiin perustuvat vahingonkorvausvaatimukset kuuluvat yleisten tuomioistuinten, ensi asteessa vastaajan kotipaikan kärjäoikeuden, käsiteltäviksi.

1.1.2. Aikaisempi työryhmämietintö

Oikeusministeriö asetti 17.6.2003 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää immateriaalioikeusasioiden käsittelyn keskittämistä siten, että immateriaalioikeusasiat käsitellään asialähtöisesti tarkoituksenmukaisessa ratkaisuelimessä ja mahdollisuuksien mukaan kaikki näitä oikeuksia koskevat tai niihin perustuvat vaatimukset käsitellään samassa toimielimessä ja mahdollisimman samanlaisessa menettelyssä.

Mietinnössään (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:2) työryhmä tarkasteli kahta eri tuomioistuinvaihtoehtoa: asioiden keskittämistä joko Helsingin kärjäoikeuden yhteyteen tai markkinaoikeuteen.

Työryhmän enemmistö ehdotti immateriaalioikeusasioiden kattavaa keskittämistä patenttituomioistuimeen, jona toimisi Helsingin kärjäoikeus erityiskokoonpanossa. Patenttituomioistuin käsittelee ensinnäkin kaikki teollisoikeuksia koskevat riita- ja rikosasiat, mukaan lukien kaikki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain mukaiset riita- ja rikosasiat. Toiseksi sen toimivaltaan kuuluisi muutoksenhaku teollisoikeuksia koskevista PRH:n päätöksistä. Kolmanneksi patenttituomioistuin olisi vaihtoehtoinen oikeuspaikka tekijänoikeutta koskevissa riita- ja rikosasioissa.

Työryhmän vähemmistön mielestä ei ollut riittävästi perusteita poiketa perustuslaissa säädetyistä yleisten tuomioistuinten ja yleisten hallintotuomioistuinten asiallisesta toimivaltajaosta ja ohjata teollisoikeuksia koskevia muutoksenhakuasioita PRH:n päätöksistä yleiseen tuomioistuimeen.

1.1.3. Ehdotuksesta saatu lausuntopalaute

Työryhmän mietinnöstä saatu lausuntopalaute oli siinä määrin ristiriitaista, että asian valmistelua ei voitu suoraan jatkaa. Keskittämisen tarkoituksiperät saivat palautteessa sinänsä kannatusta. Kuitenkin erityisesti hallinnollisessa menettelyssä käsiteltävien, teollisoikeuksia

koskevien muutoksenhakuasioiden keskittämistä Helsingin käräjäoikeuteen epäiltiin. Hallinnollisten muutoksenhakuasioiden siirtämisestä riita-asioiden kanssa samanlaiseen oikeudenkäynti- ja muutoksenhakumenettelyyn arvioitiin aiheutuvan kustannusten kasvamista ja asioiden käsittelyn viipymistä entisestään. Perustuslaissa säädetystä tuomioistuinorganisaation kahtiajaosta yleisiin ja hallintotuomioistuimiin johtuvista vaatimuksista keskittämiseksi esitettiin vastakkaisia näkemyksiä.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK ja Keskuskauppakamari kannattivat ensin lausunnoissaan työryhmän ehdotusta asioiden keskittämiseksi Helsingin käräjäoikeuteen. Siinä tapauksessa, että markkinaoikeuden asema julkisia hankintoja koskevien riitojen oikeuspaikkana tulee uudelleen harkittavaksi, mainitut lausunnonantajat ovat sittemmin oikeusministeriöön toimittamassaan yhteisessä kirjelmässä kannattaneet immateriaalioikeusasioiden käsittelyn keskittämistä markkinaoikeuteen. Lausunnonantajien mukaan immateriaalioikeusasioiden käsittely tulee keskittää mahdollisimman kattavasti yhteen tuomioistuimeen ja keskittämisen tulisi koskea ainakin hallinnollisia ja riita-asioita. Asioiden käsittelyn keskittäminen yhteen tuomioistuimeen mahdollistaisi asiantuntevan ja nopean käsittelyn sekä lisäisi yritysten oikeusturvaa. Keskittäminen markkinaoikeuteen vahvistaisi kilpailu- ja immateriaalioikeusasioiden kiinteän sidossuhteen huomioon ottamisen tuomioistuinkäsittelyssä ja vahvistaisi markkinaoikeuden asiantuntemusta ja menettelyosaamista.

Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelman mukaan IP-asioiden tuomioistuinkäsittelyä tehostetaan keskittämällä ne näihin asioihin erikoistuneelle tuomioistuimelle, jolle turvataan riittävät resurssit.

1.2. Toimeksianto

Oikeusministeriö asetti 13.4.2007 työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää immateriaalioikeusasioiden käsittelyn kehittämisvaihtoehtoja edellä mainitun mietinnön ja siitä saadun lausuntopalautteen pohjalta. Työryhmän tuli selvittää, miten immateriaalioikeusasioiden keskittäminen voitaisiin toteuttaa tarkoituksenmukaisella ja asiantuntemuksen turvaavalla tavalla. Tässä tarkoituksessa työryhmän tuli tarkastella erityisesti seuraavia kysymyksiä:

- 1) missä laajuudessa olisi tarkoituksenmukaista keskittää immateriaalioikeusasioden käsittely,
- 2) tulisiko immateriaalioikeusasioden käsittely keskittää Helsingin käräjäoikeuteen vai markkinaoikeuteen,
- 3) minkä asiaryhmien osalta keskittäminen olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa, jos immateriaalioikeusasioden käsittely keskitettäisiin Helsingin käräjäoikeuteen,
- 4) minkä asiaryhmien osalta keskittäminen olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa, jos immateriaalioikeusasioden käsittely keskitettäisiin markkinaoikeuteen,
- 5) mitkä olisivat eri toteuttamisvaihtoehtojen taloudelliset, henkilöstöhallinnolliset, organisatoriset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.

Työryhmän on asettamispäätöksen mukaan kiinnitettävä huomiota myös mahdollisiin suunnitelmiin muuttaa markkinaoikeuden toimivaltaa. Työryhmän työ on pohjatyötä mahdolliselle lainvalmistelulle.

1.3. Tehtävän suorittamisesta

Tehtävässään työryhmä on katsonut välttämättömäksi kuulla laajapohjaisesti immateriaalioikeusasioden käsittelyyn eri rooleissa osallistuvia asiantuntijoita. Tässä tarkoituksessa työryhmä on kuullut asianajaja Hanna-Maija Eloa, Kristiina Harenkoa, Keijo Heinosta, Rainer Hilliä, linjanjohtaja Eija Nuorlahti-Solarmaa, toiminnanjohtaja Antti Kotilaista, ylituomari Kimmo Mikkolaa, presidentti Pekka Hallbergia ja Pauliine Koskeloa, pääjohtaja Martti Enäjärveä, käräjätuomari, osastonjohtaja Tarja Honkasta, ylitarkastaja Anssi Kartilaa sekä johtaja Jukka Liedestä.

Työryhmän tehtävä perustuu asiaa valmistelleen edellisen työryhmän mietintöön 2005:2. Mainitussa mietinnössä tehtyjä selvityksiä ja arviointeja ei toisteta tässä mietinnössä, vaan tarvittaessa eri kohdin niihin viitataan lyhyesti. Käsillä oleva mietintö on rajattu sellaisiin arviointeihin, jotka joko poikkeavat edellisen työryhmän arvioinneista tai ovat niitä jollakin tavalla tarkentavia.

2. Nykytila ja tulevaisuuden näkymät

2.1. Nykytila

Nykyisin immateriaalioikeusasioiden käsittely on keskitettyä vain osittain. Kaiken kaikkiaan immateriaalioikeusasioita käsitellään kuudessa erilaisessa oikeuspaikassa ja muutoksenhaku-järjestyksessä:

- 1) Helsingin kärjäoikeudessa käsitellään keskitetysti teollisoikeudelliset riita-, turvaamistoimi- ja rikosasiat (hyödyllisyysmalli- ja piirimallioikeuksien mitätöintiasioita lukuun ottamatta). Muutosta haetaan Helsingin hovioikeudelta, ja edelleen korkeimmalta oikeudelta, mikäli korkein oikeus myöntää valitusluvan.
- 2) Yleisissä tuomioistuimissa käsitellään tekijänoikeudelliset riita-, turvaamistoimi- ja rikosasiat yleisten oikeuspaikka- ja muutoksenhakusäännösten mukaisesti.
- 3) PRH:ssa käsitellään hyödyllisyys- ja piirimallioikeuksien mitätöintiasiat. PRH:n valituslautakunnassa käsitellään teollisoikeuksia koskevat hallinnolliset muutoksenhakuasiat. Valituslautakunnan ratkaisuun voi hakea muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta.
- 4) Markkinaoikeudessa käsitellään sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain mukaiset kieltoasiat. Muutosta haetaan korkeimmalta oikeudelta, mikäli korkein oikeus myöntää valitusluvan. Mainittuun lakiin perustuvat vahingonkorvausvaatimukset kuuluvat kuitenkin yleisten tuomioistuinten käsiteltäviksi.
- 5) Kasvinjalostajanoikeuden rekisteröi kasvilajikelautakunta, jonka ratkaisuun haetaan muutosta hallinto-oikeudelta ja edelleen korkeimmalta hallinto-oikeudelta.
- 6) Verkkotunnukset myöntää viestintävirasto, jonka ratkaisuun voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta ja edelleen korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Lisäksi tuli tutkia immateriaalioikeuksiin kohdistuneita rikoksia.

Immateriaalioikeusasioita ei ole missään mainitussa oikeuspaikassa lukumääräisesti paljon. Määrällisesti suurimmat asiaryhmät Helsingin kärjäoikeudessa ja PRH:n valituslautakunnassa ovat patenti- ja tavaramerkkiasiat.

2.2. Muutosnäkymät muissa pohjoismaissa ja EU:ssa

Immateriaalioikeusasioiden käsittelylle eri maissa on ominaista niiden jakautuminen hallinnolliseen ja tuomioistuinprosessiin. Oikeuden myöntämisestä päätetään

hallintoviranomaisessa, jonka ratkaisuun voidaan hakea muutosta joko hallintotuomioistuinten tai yleisten tuomioistuinten linjassa, jos maassa ei ole hallintotuomioistuimia. Rekisteröityä oikeutta koskevat riita-oikeudenkäynnit on tavallisesti keskistetty johonkin yleiseen tuomioistuimeen.

Ruotsissa on vuonna 2001 valmistunut selvitys IPR-asioiden käsittelyn uudelleen järjestämiseksi (SOU 2001:33). PRH:n valituslautakuntaa vastaava Patentbesvärätten (PBR) poistettaisiin ja sen asiat siirrettäisiin Tukholman käräjäoikeuden osastoon, jossa toimisi erillinen patenttituomioistuin. Patenttituomioistuin käsittelisi patentti- ja muita immateriaalioikeusasioita erillisessä patenttiprosessilain järjestyksessä. Patenttituomioistuin käsittelisi myös patenttilain mukaiset rikosasiat.

Haettaessa muutosta patenttituomioistuimen ratkaisuun muutoksenhakuasteita olisi ehdotuksen mukaan periaatteessa kaksi. Patenttituomioistuimen ratkaisusta riita- ja rikosasiassa saisi ehdotuksen mukaan valittaa rajoituksetta patenttilylitoomioistuimeen, jona toimisi yksi Svean hovioikeuden osasto. PRH:n valituslautakuntaa vastaavassa PBR:ssä aikaisemmin käsitellyt asiat käsiteltäisiin patenttituomioistuimessa eri tavalla kuin riita- ja rikosasiat. Niiden käsittelyssä noudatettaisiin oikeudenkäymiskaaren (Rättegångsbalken/RB) sijasta tuomioistuinasioiden käsittelystä säädettyä lakia (lag om domstolsärenden, SFS: 1996:241). Se mahdollistaa tavanomaista riita- tai rikosasian käsittelyä kevyemmät menettelymuodot kuten kirjallisen käsittelyn. Tässä järjestyksessä käsitellyissä asioissa muutoksenhakuoikeus olisi kuitenkin varsin rajoitettu.

Ruotsista saatujen viimeisten tietojen mukaan IPR-asioiden käsittelyä koskevan uuden lainsäädännön valmistelu jatkuu. Departementspromemorian on määrä valmistua vuoden 2008 alussa. Nytemmin Ruotsissa harkitaan patentti- ja kasvinjalostusoikeusasioihin mahdollisuutta valittaa rekisteriviranomaisen ratkaisusta suoraan hovioikeuteen valituslupaa edellyttämättä. Muutoin immateriaalioikeudelliset riita- ja rikosasiat sekä muut valitukset rekisteröintiratkaisuihin keskittäisiin johonkin Tukholman alueen käräjäoikeuteen, jonka ratkaisusta valittaminen hovioikeuteen edellyttäisi valituslupaa. Kaikissa tapauksissa hovioikeus ratkaisisi kuitenkin rekisteröintiasiat viimeisenä asteena. Ruotsin elinkeinoelämä (Svenskt Näringsliv) ei kuitenkaan kannata immateriaalioikeusasioiden keskittämistä erilliseen tuomioistuimeen, vaan se pitää parempana niiden käsittelyn yhdistämistä kilpailu- ja

markkinaoikeudellisten asioiden käsittelyn kanssa samaan oikeuspaikkaan niin, että valitusasteita ei olisi enempää kuin yksi.

Tanskassa on vasta toteutettu laaja tuomioistuinlaitosreformi, jossa alioikeuksien (byrett) lukumäärä vähennettiin 82:sta 24:ään. Samassa yhteydessä järjesteltiin uudelleen myös immateriaalioikeusasioiden käsittelyä. Valituslautakunnan (Ankenævnet for Industriel Ejendomsret) asemaan muutoksenhakuasteena rekisteriviranomaisen ratkaisuihin järjestelyllä ei ole puututtu. Kotimaisia tavaramerkki-, malli-, hyödyllisyysmalli-, patentti- ja puolijohdetuotteita koskevat tuomioistuinasiat käsitellään ensimmäisenä asteena joko alioikeudessa (byrett) tai erityistuomioistuimena toimivassa meri- ja kauppaoikeudessa (Sø- og Handelsretten), jossa käsitellään myös ulkomaisia liittymiä sisältävät asiat. Tekijänoikeudet ja markkinaoikeudelliset asiat käsitellään kuitenkin alioikeudessa. Muut immateriaalioikeudelliset asiat käsitellään alioikeudessa kuitenkin vain jos asianosaiset ovat siitä yksimielisiä. Toisen asianosaisen vaatimuksesta alioikeuden on siirrettävä asia meri- ja kauppaoikeuden käsiteltäväksi. Alioikeudesta voidaan valittaa toiseen asteeseen (landsret) ja siitä korkeimpaan oikeuteen, mikäli valituslupalautakunta (processbevillingsnævnet) myöntää valituslupan. Meri- ja kauppaoikeudesta valitetaan suoraan korkeimpaan oikeuteen edellyttämättä valituslupaa.

Tanskassa asioiden käsittelyä ei ole keskitetty samassa laajuudessa kuin Ruotsissa on suunniteltu. Tanskassa valituslautakunta on säilytetty. Riita-asioissakin on vaihtoehtoisia oikeuspaikkoja. Immateriaalioikeusasioita on kuitenkin keskitetty erityistuomioistuimena toimivaan meri- ja kauppaoikeuteen, jossa käsitellään myös kilpailu- ja edelleen tiettyjä markkinaoikeudellisia asioita.

Norjassa ei ole vielä vireillä vastaavia hankkeita. Norjan oikeusministeriö suunnittelee kuitenkin aloittavansa immateriaalioikeusasioiden käsittelyn arvioinnin vuonna 2008.

Euroopan Unionissa tavaramerkeillä ja malleilla on yhteisötason järjestelmät, joissa yhdellä hakemuksella voi saada suojan koko EU:n alueella. Hakumenettely on keskitetty sisämarkkinoilla toimivaan yhdenmukaistamisvirastoon (OHIM). Virasto käsittelee oikeuksien rekisteröinnin sekä menettämisen ja mitätöintivaatimukset. Näistä ratkaisuista tehdyt väitteet ratkaisee ensimmäisenä asteena OHIM, jonka ratkaisusta voi valittaa OHIM:n valituslautakuntaan ja edelleen yhteisöjen ensimmäisen asteen tuomioistuimeen. Samanlaista

yhdenmukaisuutta tavoitellaan ehdotuksella asetukseksi yhteisöpatentista. Asian käsittely ei ole kuitenkaan edennyt. Tällä hetkellä suunnitellaan keskitettyä eurooppalaista patenttioikeudenkäyntijärjestelmää.

Aineellista patenttioikeutta on Euroopassa harmonisoitu pääasiassa Euroopan patenttisopimuksella (EPC), joka on yhteisöstä riippumaton kansainvälinen sopimus. Euroopan patenttivirasto (EPO) myöntää eurooppapatentin, joka antaa hakemuksessa nimetyissä kohdevaltioissa rekisteröinnin jälkeen saman suojan kuin kansallinen patentti. Euroopan patenttivirasto käsittelee vain väitteet myönnettyä eurooppapatenttia vastaan sekä patentinhaltijan rajoitukset eurooppapatentin suojapiiriin. Viraston ratkaisuun voidaan hakea muutosta sen valituslautakunnalta, jonka ratkaisu voidaan eräin edellytyksin saada uudelleen arvioitavaksi laajennetussa lautakunnassa. Eurooppapatenttien loukkaus- ja mitätöintikanteet käsitellään kansallisissa tuomioistuimissa, joiden ratkaisun oikeusvaikutukset rajoittuvat kyseiseen maahan.

Nykyisen järjestelmän heikkoutena ovat ensiksikin oikeudenkäyntien vaatimat kustannukset, sillä samaa eurooppapatenttia koskevia rinnakkaisia oikeudenkäyntejä voi olla vireillä useassa maassa samanaikaisesti. Toiseksi, eri maiden tuomioistuimet tulkitsevat Euroopan patenttisopimuksen perusteita patentin mitätöimisestä toisistaan riippumatta. Saman patentin pätevydestä voidaan eri maiden tuomioistuimissa päätyä vastakkaisiin ratkaisuihin.

Neuvotteluja keskitetyn oikeudenkäyntijärjestelmän perustamisesta eurooppapatenttiriitoja varten on käyty niin Euroopan unionin kuin Euroopan patenttijärjestön piirissä jo useita vuosia. Komissio antoi huhtikuussa 2007 patenttiedonannon, jossa tavoitteeksi asetettiin sellainen oikeudenkäyntijärjestelmä, joka kattaisi eurooppapatenttien lisäksi mahdollisesti perustettavan yhteisöpatentin.

Eurooppalaisen patenttioikeudenkäyntijärjestelmän rakenteeksi on esitetty eri vaihtoehtoja. Yhteistä niille on, että järjestelmä perustuisi alueellisiin ensimmäisen asteen tuomioistuimiin, jotka olisivat nykyisiä patenttiasioita käsitteleviä kansallisia tuomioistuimia, mutta jotka toimisivat keskitetyssä järjestelmässä sen aluejaostoina. Järjestelmää varten perustettaisiin lisäksi keskusjaosto, jonka yksinomaiseen toimivaltaan ensimmäisenä asteena kuuluisivat patentin pätevyden arviointi ainakin puhtaiden mitätöintikanteiden osalta. Yhteistä näkemystä siitä, tulisiko aluejaostollakin olla toimivaltaa patentin pätevyyskysymyksissä

esimerkiksi loukkauskanteen käsittelyn yhteydessä tehtyjen mitätöintivaatimusten osalta, ei ole vielä saavutettu. Muutoksenhaku ensimmäisen asteen ratkaisuihin olisi keskitetty. Sen organisointitapa on kuitenkin vielä epäselvä.

2.3. Nykytilan arviointi

Immateriaalioikeusjärjestelmälle on ominaista sen organisatorinen jakautuminen rekisteriviranomaisiin ja yleisiin tuomioistuimiin. Rekisteriviranomainen joko myöntää haetun yksinoikeuden tai ei sitä myönnä tai kumoo sen väitteen tai mitätöinnin johdosta. Muutoksenhaussa rekisteriviranomaisen ratkaisuun oikeussuojaa annetaan hallintolainkäyttöjärjestyksessä. Yleisissä tuomioistuimissa annetaan oikeussuojaa oikeuden loukkaamis- ja mitätöintitilanteissa riita- tai rikosasioiden käsittelyjärjestyksessä. Samasta immateriaalioikeudesta johtuvia oikeussuojatarpeita samoille asianosaisille voidaan nykyisin käsitellä samanaikaisesti molemmilla puolilla tätä organisatorista jakoa. Tästä aiheutuu viivytyksiä asian käsittelyyn esimerkiksi, jos tuomioistuimessa käsiteltävä kanne on lykättävä odottamaan rekisteriviranomaisen lainvoimaista ratkaisua oikeuden rekisteröitävyydestä tai pätevyydestä.

Yhteiskunnan ja asianosaisten resursseja ei käytetä tarkoituksenmukaisesti, jos oikeussuojaa annetaan samoille asianosaisille eri oikeussuojamuodoissa eri oikeuspaikoissa samanlaisten vaatimusten, perusteiden ja todistelun perusteella. PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävissä asioissa otetaan kantaa hyvin samantyyppisiin kysymyksiin samanlaisen aineiston pohjalta kuin immateriaalioikeutta koskevissa riita-asioissa Helsingin käräjäoikeudessa. Kun samaa oikeutta koskevat asiat ovat vireillä eri oikeuspaikoissa, niitä ei voida yhdistää samaan oikeudenkäyntiin keskitettyyn käsittelyyn niiden sisällöllisen yhtäpitävyyden perusteella, vaan eri instanssien ristiriitaisten ratkaisujen riskin vuoksi asiat on käsiteltävä erikseen ja peräkkäin.

Organisatorisesta kahtiajaosta on seurauksena myös asiantuntemuksen pirstoutuminen eri puolille tätä jakoa. Suunnitelma eurooppalaiseksi yhtenäiseksi patenttioikeudenkäyntijärjestelmäksi edellyttäisi toteutuessaan kansallisten voimavarojen keskittämistä samaan oikeuspaikkaan, joka voisi toimia suunniteltuna aluejaostona. Asiantuntemuksen kokoamisella ja antamalla erimuotoista oikeussuojaa samassa oikeuspaikassa voitaisiin saavuttaa tehokkuutta ja synnergiaetuja. Tämä puolestaan

nopeuttaisi asioiden käsittelyä. Asioiden käsittelyn nykyinen rakenne johtaa siihen, että käsittely Helsingin käräjäoikeudessa ja PRH:n valituslautakunnassa voi kestää kohtuuttoman kauan.

2.4. Keskittämisen tavoite

Vaikka immateriaalioikeudellisten asioiden lukumäärät eivät ole suuria, niiden käsittely ja ratkaiseminen on vaativaa ja edellyttää erityistä asiantuntemusta. Kahden teknisen ratkaisun tai mallin tai merkin välisen eron merkityksen arviointiin ei ole olemassa objektiivista tulkintavälinettä. Siksi arvioinnissa sovelletaan kansallisesti, pohjoismaisesti ja kansainvälisesti kehittyneitä tulkintaperiaatteita, jotka eivät sellaisenaan ilmene ko. teollisoikeutta koskevasta lainsäädännöstä. Näiden tulkintaperiaatteiden syvä ymmärrys on saavutettavissa vain kokemuksen kautta. Käytettävissä tulisi olla riittävästi sekä immateriaalioikeudellista erityisasiantuntemusta että teknistä asiantuntemusta. Menettelyn tulee olla ennustettava, joutuisa ja taloudellinen niin, että oikeudenkäynnin osapuolten tosiasialliset mahdollisuudet saada oikeusjärjestyksen mukaista oikeutta tulevat turvatuiksi. Asioiden vähäinen volyymi tarkoittaa, että ratkaisujen laatutasoa ei voida varmistaa eikä parantaa, ellei ratkaisutoimintaa ja asiantuntemusta keskitetä mahdollisimman suuressa määrin samaan oikeuspaikkaan.

Vaativissa asioissa on korostetun tärkeää, että laadukas ratkaisu saadaan jo käsiteltäessä asiaa ensimmäisen kerran niin, että tarve muutoksenhauille olisi mahdollisimman vähäinen. Tämä voidaan saavuttaa keskittämällä asiantuntemus ratkaisutoiminnassa samaan oikeuspaikkaan. Tuomioistuimena keskitetty oikeuspaikka voisi olla kilpailukykyinen vaihtoehtoihin riitojen ratkaisumenettelyihin nähden edellyttäen, että asioiden käsittely on joutuisaa ja ratkaisujen laatutaso korkea jo ensimmäisessä asteessa. Samaa oikeutta koskeviin ristiriitaisiin ratkaisuihin eri oikeuspaikoissa ei tarvitsisi enää varautua samalla kun oikeuskäytäntö muutoinkin yhdenmukaistuisi.

Immateriaalioikeuksilla on kasvava taloudellinen merkitys kansantaloudessa ja kansainvälisessä yritystoiminnassa. Euroopan yhteisössä suunnitteilla olevassa patenttioikeudenkäyntijärjestelmässä kansallisena tavoitteena on saada aluejaosto myös Suomeen. Suomalaisten yritysten etu vaatii, että eurooppapatentteja ja mahdollisia yhteisöpatentteja koskevia riitoja voitaisiin käsitellä myös paikallisesti. Suomalaisen

aluejaoston tulee olla kansainvälisesti kilpailukykyinen toimija, mikä tarkoittaa yhtäältä sitä, että tämä keskitetty oikeuspaikka kykenee käsittelemään korkeatasoisesti sen ratkaistaviksi tulevat eurooppalaiset patenttiriidat, ja toisaalta sitä, että sen suomalaiset tuomarit voivat tulla nimitetyiksi mahdollisen keskusjaoston tuomareiksi. Kotimaisten tuomareiden kelpoisuus kansainvälisiin tehtäviin voidaan taata vain luomalla hyvät edellytykset asiantuntemuksen karttumiselle kotimaisissa tehtävissä.

Keskittämisessä keskeinen haaste on edellä selostettu organisatorinen kahtiajako. Ruotsissa tarkoituksena on sen purkaminen ja rekisteröintiasioita koskeva muutoksenhaun siirtäminen riita-asioiden kanssa samaan yleiseen tuomioistuimeen. Myös Suomessa keskeisessä asemassa ovat PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävät asiat. Niitä on määrällisesti enemmän kuin Helsingin kärjäoikeudessa käsiteltäviä riita-asioita. Keskittämisellä tavoiteltavia edellä selostettuja hyötyjä ei voida saavuttaa, elleivät nämä asiat tai ainakin olennainen osa niistä sisältyisi keskittämiseen. Keskittämisen ydinongelma onkin, mihin oikeuspaikkaan juuri PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävät asiat ovat siirrettävissä ja missä laajuudessa ne on sinne siirrettävä.

2.5. Keskittämisen vaihtoehdot

Ratkaisuvaihtoehtoina ovat asioiden keskittämisen lisääminen nykyisestä tai luopuminen enemmistä keskittämistoimista, kun teollisoikeuksien tuomioistuin käsittely on jo varsin pitkälle keskitetty Helsingin kärjäoikeuteen. Viimeksi mainittu vaihtoehto ei voisi kuitenkaan tarkoittaa puuttumattomuutta asioiden käsittelyn nykyiseen tilaan. Työryhmä on kuullut laajan joukon asiantuntijoita, jotka osallistuvat immateriaaliasioiden käsittelyyn. Yksisuuntainen sanoma on ollut, että asioiden käsittelyyn on saatava kohennusta parantamalla asiantuntemusta ja lyhentämällä käsittelyaikaa. Tässäkin vaihtoehdossa tarvitaan siis määrätietoisia kehittämistoimia niin PRH:n valituslautakunnassa kuin Helsingin kärjäoikeudessa, jossa tällaisiin toimiin on jo ryhdytty.

Keskittämisen lisäämisen vaihtoehtoina Helsingin kärjäoikeus ja markkinaoikeus ovat lähtökohdiltaan varsin erilaisia. Helsingin kärjäoikeus on suuri yksikkö. Siinä toimii runsaat 80 tuomaria, jotka osastolla määräjän toimittuaan siirtyvät johonkin toiseen osastoon eri oikeudenalan tehtäviin. Teollisoikeudelliset riita- ja rikosasiat sekä turvaamistoimet, kilpailuoikeudelliset riita-asiat sekä sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskevat

riita- ja rikosasiat on keskitetty kolmannelle osastolle, jossa toimii 11 tuomaria. Patenttiasiat on osastolla keskitetty kuudelle tuomarille. Helsingin käräjäoikeuteen on keskitetty eurooppapatenttia koskevat asiat ja se toimii myös yhteisön tavaramerkki- ja mallioikeustuomioistuimena.

Markkinaoikeus on erityistuomioistuin, joka on varta vasten perustettu käsittelemään ainoastaan markkinaoikeudellisia, kilpailuoikeudellisia ja julkisia hankintoja koskevia asioita. Markkinaoikeudessa toimii viisi vakinaista tuomaria ja heitä avustaa neljä lainoppinutta valmistelijaa. Markkinaoikeuden ruuhkien purkamiseksi tuomioistuimeen on saatu määräaikaista tuomareita ja valmistelijoita niin, että vuoden 2008 alkaessa tuomioistuimessa on yhteensä 11 tuomaria ja kahdeksan valmistelijaa.

3. Yleisiä reunaehtoja

3.1. Perustuslaista ja kansainvälisistä sitoumuksista johtuvat vaatimukset

Arvioitaessa IPR-asioiden käsittelyn keskittämisvaihtoehtoja on otettava huomioon perustuslain asettamat vaatimukset vaihtoehtoon sisältyvälle muutoksenhakujärjestelmälle. Perustuslaki asettaa keskittämislle muutoksenhakujärjestelmänä vaatimuksia kahdesta eri suunnasta. Ensinnäkin perustuslakiin kirjattu tuomioistuinorganisaation kahtiajako yleisiin ja hallintolainkäyttötuomioistuimiin voi rajoittaa sääntelyä harkittaessa muutoksenhakua PRH:n tekemistä ratkaisuisista. Toiseksi perustuslaki turvaa muutoksenhakuoikeuden perusoikeutena. Tämä asettaa keskittämislle omat vaatimuksensa riippumatta siitä, miten organisatorisesta kahtiajaosta johtuviin vaatimuksiin suhtaudutaan.

3.1.1. Tuomioistuinorganisaation kahtiajako ja muutoksenhaku

Tuomioistuinorganisaation kahtiajako yleisiin tuomioistuimiin ja hallintotuomioistuimiin ilmenee tuomioistuiamia koskevasta perussäännöksestä perustuslain 98 §:stä. Sen 1-3 momentin mukaan yleisiä tuomioistuiamia ovat korkein oikeus, hovioikeudet ja käräjäoikeudet. Yleisiä hallintotuomioistuiamia ovat korkein hallinto-oikeus ja alueelliset hallinto-oikeudet. Tuomiovaltaa erikseen määrätyillä toimialoilla käyttävistä erityistuomioistuiamista säädetään lailla. Perustuslain 99 §:n 1 momentin mukaan ylintä

tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa käyttää korkein oikeus sekä hallintolainkäyttöasioissa korkein hallinto-oikeus.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on käytännössään pitänyt valitustien ohjaamista hallintoviranomaisen päätöksestä yleiseen tuomioistuimeen poikkeuksellisen järjestelynä, kun otetaan huomioon perustuslain 98 ja 99 §:n säännökset tuomioistuinlaitoksen perusrakenteesta ja tuomioistuinten tehtävistä (PeVL 32/2005, 4/2005, 9/2001, 12/2001 ja 54/2001). Tällaisen poikkeuksellisen järjestelyn perustuslakivaliokunta on katsonut perustelluksi seuraavanlaisten ehdotusten kohdalla:

Hallituksen esityksessä 13/2001 vp. laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ehdotettiin rangaistusten täytäntöönpanosta annettua lakia muutettavaksi niin, että rangaistuksen tosiasialliseen pituuteen vaikuttavista vankilaviranomaisen harkinnanvaraisista päätöksistä voidaan valittaa ensi asteessa käräjäoikeuteen. Perustuslakivaliokunta piti ehdotusta edellä selostetulla tavalla poikkeuksellisen järjestelynä. Ehdotus oli kuitenkin perusteltu, koska kyseiset vankilaviranomaisen päätökset vaikuttavat rangaistuksen tosiasialliseen pituuteen. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuin määrää rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen. Tämän kanssa oli johdonmukaista, että muutoksenhaku täytäntöönpanovaiheessa tehtäviin, rangaistuksen pituuteen vaikuttaviin hallintopäätöksiin suunnataan siihen tuomioistuinlinjaan, jossa varsinaiset vankeusrangaistuksetkin määrätään (PeVL 9/2001, s. 2/II – 3/I).

Hallituksen esityksessä 192/2001 vp. laiksi säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä sekä laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta ehdotettiin, että säilöönottoyksikössä tehtyihin säilöön otetun vapauksia rajoittaviin päätöksiin haettaisiin muutosta valittamalla käräjäoikeuteen. Perustuslakivaliokunta piti valitustien ohjaamista hallintoviranomaisen päätöksestä käräjäoikeuteen edellä selostetulla tavalla poikkeuksellisen järjestelynä. Kyseisessä tapauksessa oli kuitenkin perusteet ohjata säilössä pidon aikaisia oikeuksia koskevat valitukset samalle tuomioistuinlinjalle, jossa käsitellään myös kysymys säilöön ottamisesta (PeVL 54/2001, s.5/II).

Hallituksen esityksessä 77/2005 vp. laeiksi aluksista aiheutuvan ympäristön pilaantumisen ehkäisemisestä annetun lain ja sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta ehdotettiin öljypäästömaksua seuraamukseksi päästökiellon rikkomisesta vesialueilla. Muutosta rajavartiolaitoksen määräämään öljypäästömaksuun ehdotettiin haettavaksi Helsingin käräjäoikeudessa toimivalta merioikeudelta. Perustuslakivaliokunta luonnehti öljypäästömaksun hallinnolliseksi seuraamukseksi. Ehdotuksessa hallintovalitustiestä poikkeamista perusteltiin muun muassa tuomioistuimen merioikeudellisella erityisasiantuntemuksella. Koska samasta öljypäästöstä voidaan määrätä sekä rikosoikeudellinen että hallinnollinen seuraamus,

ehdotuksessa pidettiin perusteltuna, että molempien seuraamuksien tuomioistuinkäsittely tapahtuu saman tuomioistuinlinjan piirissä. Koska ehdotettuun sääntelyyn ei liittynyt oikeusturvaongelmia, perustuslakivaliokunta katsoi, ettei se tässä tapauksessa ollut ongelmallista perustuslain 21 §:n tai perustuslain 98 ja 99 §:n näkökulmasta (PeVL 32/2005 vp. 4/I-II).

Selostetuista lausunnoista on pääteltävissä, että valitustie voidaan ohjata hallintoviranomaisen päätöksestä yleiseen tuomioistuimeen ainakin, jos hallintoviranomaisen yksittäinen ratkaisu liittyy tai vaikuttaa yleisessä tuomioistuimessa muutoin käsiteltävään asiaan.

Sen sijaan seuraavassa ehdotuksessa perustuslakivaliokunta ei pitänyt mahdollisena ohjata valitustietä hallintoviranomaisen ratkaisusta markkinaoikeuteen ja siitä korkeimpaan oikeuteen:

Hallituksen esityksessä 137/2004 vp. laeiksi arvopaperimarkkinalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta ehdotettiin muun ohella Rahoitustarkastuksesta annettuun lakiin säännökset kahdesta uudesta hallinnollisesta seuraamuksesta: Rahoitustarkastuksen määräämistä rikemaksusta ja markkinaoikeuden Rahoitustarkastuksen esityksestä määräämistä seuraamusmaksusta. Rikemaksuun määrätty voi saattaa Rahoitustarkastuksen päätöksen markkinaoikeuden käsiteltäväksi. Hallinnollista seuraamusta koskevan asian käsittelyssä olisi markkinaoikeudessa noudatettu oikeudenkäymiskaaren 8 luvun säännöksiä hakemusasioiden käsittelystä. Markkinaoikeuden ratkaisuun olisi saanut hakea muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus myöntää valitusluvan.

Perustuslakivaliokunta ymmärsi valituksen hallintoviranomaisen päätökseen määrätä hallinnollinen seuraamus hallintolainkäyttö- eikä riita- tai rikosasiaksi. ”Lainsäädäntökäytännössä valitustie tällaisissa asioissa on(kin) ollut tapana ohjata korkeimpaan hallinto-oikeuteen.” Kun muutoksenhaun kohteena oli julkisen vallan käyttöön perustuva päätös hallinnollisen seuraamuksen määräämisestä, oli asian käsittelyyn sovellettava hallintolainkäyttölakia. Perustuslakivaliokunta edellytti, että sääntelyä tarkistetaan niin, että viranomaisen päätökseen haetaan muutosta markkinaoikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään ja että markkinaoikeuden päätökseen haetaan muutosta niin ikään hallintolainkäyttölaissa säädetyllä tavalla eli valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Johtopäätöksiä

Perustuslakivaliokunnan käsittelemissä tapauksissa on ollut kysymys tilanteista, joissa täysin uusille oikeussuojajärjestetyille on täytynyt löytää paikka olemassa olevista muutoksenhakuorganisaatioista. Muutoksenhaku PRH:n immateriaalioikeuden rekisteröintiä koskevaan

hakemukseen tai väitteeseen antamaan ratkaisuun on sen sijaan jo vakiintuneesti säännelty hallintotuomioistuinlinjaan kuuluvana. Kysymys on silloin siitä, voitaisiinko se perustuslain estämättä siirtää yleisten tuomioistuinten linjaan.

Työryhmä katsoo, että PRH:n päätöstä koskevan muutoksenhaun siirtäminen yleisille tuomioistuimille ei olisi perusteltavissa perustuslakivaliokunnan tähänastisen käytännön perusteella. Tähänastisessa käytännössä poikkeuksellisen perusteena ohjata valitustie hallintoviranomaisen päätöksestä yleiseen tuomioistuimeen on nimittäin pidetty sitä, että viranomaisen yksittäinen ratkaisu liittyy tai vaikuttaa yleisessä tuomioistuimessa muutoin käsiteltävään asiaan.

PRH:n valituslautakunnassa käsiteltäviltä asioilta samanlainen asiakohtainen välttämätön liityntä yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävään asiaan puuttuu. Oikeuden hakijan PRH:n kielteistä päätöstä koskevalla hallintovalituksella liityntää ei voi olla, koska kanneoikeus tuomioistuimessa edellyttää, että oikeus on viranomaisen ratkaisulla perustettu. Sen sijaan väitteeseen annettuun ratkaisuun tehdyllä valituksella liityntä voi olla, mutta viranomaisen ratkaisun ja tuomioistuinasian välinen liityntä ei ole samalla tavalla välttämätön kuin perustuslakivaliokunnan käsittelemissä tapauksissa, koska liityntä syntyy ainoastaan niissä tapauksissa, joissa kanneoikeutta tosiasiallisesti käytetään.

Perustuslaista johtuvat syyt vaikeuttavat Helsingin kärjäoikeuden valitsemista sellaiseksi oikeuspaikaksi, johon muutoksenhaku rekisteröintiviranomaisen ratkaisusta voitaisiin ongelmitta ohjata. Mainittakoon, että oikeustila Suomessa poikkeaa tässä suhteessa merkittävästi tilanteesta Ruotsissa. Ruotsissa valitustien ohjaamista hallintoviranomaisen ratkaisusta yleiseen tuomioistuimeen ei ole pidetty ongelmallisena, vaikka maassa onkin erilliset hallintotuomioistuimet. Ruotsin perustuslaissa (Regeringsformen/RF) mainitaan ylin yleinen tuomioistuin (Högsta domstolen) ja ylin hallintotuomioistuin (Regeringsrätten) sääntelemättä lähemmin niiden käsittelemiä asioita (RF 11 kap. 1-5 §). Suomen perustuslain 99 §:n 1 momentissa on sen sijaan edellä selostetulla tavalla säännelty korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltäviksi kuuluvista asioista. Yleiseen tuomioistuimeen ei voida ohjata muutoksenhakua hallintoasioissa, koska hallintolainkäyttöasioissa ylin tuomiovalta perustuslain mukaan kuuluu korkeimmalle hallinto-oikeudelle. Markkinaoikeus sen sijaan ei ole yleinen tuomioistuin, vaan erityistuomioistuin, jossa käsiteltävistä asioista voidaan perustuslain mukaan säätää lailla.

3.1.2. Markkinaoikeus ja muutoksenhakuoikeus

Markkinatuomioistuimien toimii nykyisin muutoksenhakuoikeusorganisaationa hallintoviranomaisen ratkaisuihin kilpailu- ja hankinta-asioissa. Näissä asioissa muutosta markkinaoikeuden ratkaisuun haetaan korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Markkinaoikeudellisissa asioissa muutosta markkinaoikeuden ratkaisuihin haetaan sen sijaan korkeimmalta oikeudelta. Markkinaoikeus toimii siis nykyisin molemmilla puolilla perustuslaissa omaksuttua tuomioistuimienorganisaation kahtiajakoa.

Markkinaoikeudellisissa asioissa markkinaoikeuden ratkaisuun saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta vain, jos korkein oikeus myöntää asiassa valitusluvan. Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin kuuluu oikeus hakea muutosta, mikä turvataan lailla. Markkinaoikeutta perustettaessa tähän nimenomaiseen näkökohtaan ei asianomaisia lakeja säädettäessä kiinnitetty huomiota. Eduskunnan lakivaliokunta kylläkin pyysi HE:stä 105/2001 markkinaoikeuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi perustuslakivaliokunnalta lausuntoa siinä ehdotetuista muutoksenhakujärjestelyistä. Lakivaliokuntaa askarrutti lähinnä ehdotetun muutoksenhakujärjestelmän kaksijakoisuus, jossa kilpailu- ja hankinta-asioissa haetaan muutosta KHO:lta ja markkinaoikeudellisissa asioissa KKO:lta (LaVM 23/2001, s. 3). Lausunnossaan perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan lausunut mitään ehdotetusta muutoksenhakusäätelystä, vaan ainoastaan asioiden käsittelyn julkisuudesta markkinaoikeudessa (PeVL 35/2001). Lakivaliokunta päätyi edellä mainitussa mietinnössään pitämään ehdotettua kaksijakoista muutoksenhakujärjestelyä tarkoituksenmukaisena ja asioiden oikeudellista luonnetta vastaavana.

Muutoksenhakusäätelyn mahdollisiin perustuslaillisiin ongelmiin ei ilmeisesti tuossa vaiheessa kiinnitetty huomiota, koska uudistuksella joka tapauksessa lisättiin muutoksenhakumahdollisuuksia aikaisempaan nähden. Tätä perusteltiin HE:ssä nimenomaan perusoikeusnäkökohdilla (HE 105/2001 vp., s. 38/II) Markkinaoikeuden edeltäjän, markkinatuomioistuimen, ratkaisuihin ei nimittäin pääsääntöisesti ollut saanut hakea muutosta lainkaan.

Perustuslakivaliokunta on kuitenkin myöhemmin lausunut markkinaoikeutta koskevasta muutoksenhakusääntelystä edellä selostetussa lausunnossaan 4/2005 vp. Hallituksen esityksessä laeiksi arvopaperimarkkinalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamiseksi (HE 137/2004 vp.) ehdotettiin siis järjestelyä, jossa seuraamusmaksun olisi määrännyt markkinaoikeus Rahoitustarkastuksen hakemuksesta. Tältä osin perustuslakivaliokunta piti ”erityisen ongelmallisena”, ”että valituslupa tarvitaan ehdotuksen perusteella myös haettaessa muutosta markkinaoikeuden *ensi asteessa tekemään päätökseen* seuraamusmaksusta” (PeVL 4/2005 vp., s. 3/I kurs. tässä). Lausumasta ei voida kuitenkaan tehdä suoria johtopäätöksiä perustuslakivaliokunnan suhtautumisesta sääntelyyn, jossa muutoksenhaku riita-asiassa annettuun ensimmäisen asteen ratkaisuun edellyttäisi valituslupaa. Perustuslakivaliokunnan lausumassa asiassa oli nimittäin kysymys julkisen vallan käyttöön perustuvasta hallinnollisen seuraamuksen määräämisestä.

PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävien asioiden siirtäminen markkinaoikeuteen olisi muutoksenhakujärjestelmän kannalta joka tapauksessa ongelmatonta. Ne käsiteltäisiin markkinaoikeudessa hallintolainkäyttöjärjestyksessä kuten kilpailu- ja hankinta-asiat ja muutosta haettaisiin KHO:lta. Sen sijaan Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävien riita-asioiden siirtäminen markkinaoikeuteen käsiteltäviksi siellä ensimmäisenä asteena riita-asioiden käsittelyjärjestyksessä niin, että muutoksenhaku korkeimpaan oikeuteen edellyttäisi valituslupaa, tarkoittaisi muutoksenhakuoikeuden kaventamista tavalla, jota perustuslakivaliokunta saattaisi pitää ongelmallisena.

Kuitenkin riita-asioiden käsittelyn keskittämällä markkinaoikeuteen voitaisiin saavuttaa alussa kerrotut edut. Asianosaiset voisivat saada jo ensimmäisessä asteessa heti laadukkaan ratkaisun, joka perustuisi mahdollisimman asiantuntevaan käsittelyyn. Muutoksenhaun todellinen tarve voi silloin olla siinä määrin vähäinen, että muutoksenhakuoikeudelta voitaisiin perustellusti edellyttää valituslupaa korkeimmalta oikeudelta.

Mikäli riita-asiat keskitettäisiin ensimmäisenä asteena markkinaoikeuteen, mahdollinen muutoksenhakua koskeva perustuslaillinen ongelma olisi ratkaistavissa tarkistamalla valituslupaedellytystä haettaessa markkinaoikeuden ratkaisuun muutosta korkeimmalta oikeudelta. Tanskassa valittaminen meri- kauppaoikeudesta korkeimpaan oikeuteen ei edellytä valituslupaa. Tätä olisi harkittava myös kansainvälisten sopimussitoumusten johdosta.

Maailman kauppajärjestön (WTO) jäsenenä Suomi on sitoutunut ns. TRIPS-sopimukseen (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights). Sen 32 artiklan mukaan mikä tahansa päätös, jolla patenti on mitätöity tai menetetty, täytyy voida saattaa oikeudelliseen tarkasteluun.¹ Pelkästään patenteja koskevaa 32 artiklaa olennaisempi kohta muutoksenhakujärjestelyjen kannalta TRIPS-sopimuksessa on sen teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa koskeva 41 artikla, josta käsin myös 32 artiklan sisältö määräytyy.² Mainitun 41 artiklan 4 kappaleen mukaan asianosaisilla on oltava oikeus saattaa lopullinen hallinnollinen päätös tuomioistuimen tutkittavaksi. Asianosaisilla on oltava oikeus saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi myös tuomioistuimen ensimmäisen asteen antama tuomio oikeuskysymyksen osalta, ottaen kuitenkin huomioon kansalliset säännökset, joiden mukaan tuomioistuimen toimivalta voi määräytyä asian merkittävyyden mukaan.³ Tästä seuraisi, että mikäli immateriaalioikeudelliset riita-asiat siirrettäisiin Helsingin käräjäoikeudesta markkinaoikeuteen, valituslupaedellytyksestä haettaessa markkinaoikeuden ratkaisuun muutosta korkeimmalta oikeudelta olisi mahdollisesti joko luovuttava kokonaan tai sitä olisi ainakin väljennettävä niin, että korkeimman oikeuden olisi valituslupaharkinnassaan tutkittava markkinaoikeuden ratkaisun oikeellisuus ainakin oikeuskysymyksen osalta.

Johtopäätökset

Mikäli immateriaalioikeusasiat keskitettäisiin markkinaoikeuteen, olisi KKO ensimmäinen ja ainoa muutoksenhakuaste haettaessa riita-asiassa muutosta markkinaoikeuden ratkaisuun. Perustuslain 21 §:n ja TRIPS-sopimuksesta johtuvat vaatimukset olisivat täytettävissä niin, että muutoksenhakua KKO:een koskeviin OK 30: 3 §:n mukaisiin valitusluvan myöntämisperusteisiin, joista tärkein on prejudikaattiperuste, lisättäisiin IPR-asioiden osalta peruste, jonka mukaan valituslupa olisi myönnettävä, jos valituksen perusteella on ilmennyt aihetta epäillä markkinaoikeuden ratkaisun oikeellisuutta oikeuskysymyksen osalta.

¹ ”An opportunity for judicial review of any decision to revoke or forfeit a patent shall be available”.

² Gervais, Daniel: The TRIPS Agreement: Drafting History and Analysis. Second edition. London 2003, s. 254, 285-289

³ ”Parties to a proceeding shall have an opportunity for review by a judicial authority of final administrative decisions and, subject to jurisdictional provisions in a Member’s law concerning the importance of a case, of at least the legal aspects of initial judicial decisions on the merits of a case.”

Mikäli PRH:n valituslautakunnasta siirrettäisiin asioita tuomioistuimena toimivaan markkinaoikeuteen, olisi johdonmukaista pohtia vastaavasti muutoksenhakua KHO:een niin, että harkittaisiin valitusluvan käyttöönottoa näissä asioissa.

3.2. Oikeusturvan parempi saatavuus

Oikeusturvan parempi saatavuus tarkoittaa niiden esteiden poistamista, jotka tosiasiaassa vaikeuttavat tai pitkittävät asianosaisen pääsyä oikeuksiinsa. Tällaisia esteitä voivat olla oikeudenkäynnin kustannukset ja sen kokonaiskesto asian vireillepanosta lainvoimaiseen ratkaisuun. Lainvoimaisen tuomion viipyminen joko oikeudenkäyntimenettelystä johtuvista syistä tai muutoksenhakuasteiden lukuisuuden vuoksi kasvattaa yleensä kustannuksia.

Jos yleisenä kaikkia asianosaisia koskevana lähtökohtana voidaan pitää sitä, että oikeansisältöistä oikeusturvaa tulee saada nopeasti ja alhaisin kustannuksin, oikeusturvan paremman saatavuuden konkreettista sisältöä voidaan havainnollistaa muutoksenhakujärjestelyjen kannalta neljän kokemussäännön avulla: 1) Muutoksenhakumahdollisuuksien tarve on sitä suurempi, mitä vähemmän ensimmäisen oikeusasteen ratkaisun oikeellisuuteen voidaan luottaa. 2) Luottamus ensimmäisen asteen ratkaisun oikeellisuuteen edellyttää, että oikeudenkäyntimenettely on ollut oikeudenmukainen ja että ratkaisun perustelut osoittavat ratkaisun tekijöiden perehtyneen asianosaisten todisteluun vähintään samantasoisella asiantuntemuksella kuin se on oikeudenkäynnissä esitetty. 3) Ellei ensimmäisellä asteella ole ollut edellytyksiä tehdä selostetulla tavalla luotettavaa ratkaisua, on sellaisen edellytykset turvattava toisessa asteessa. 4) Mitä luotettavampi ensimmäisen asteen ratkaisu voi edellä selostetulla tavalla olla, sitä vähäisempi on muutoksenhakumahdollisuuksien tarve.

IPR-alalla oikeusturvan saatavuutta vaikeuttavat asioiden käsittely eri oikeussuojamuodoissa eri oikeuspaikoissa ilman mahdollisuutta käsitellä samankaltaisia asioita yhdessä samanaikaisesti. Samoja asianosaisia koskevan asian eriaikainen käsittely eri oikeuspaikoissa pitkittää asian käsittelyn kokonaiskestoja. Ratkaisujen viipyminen lisää asianosaisten kustannuksia ja aiheuttaa oikeudellista epävarmuutta.

Ratkaisunteossa tarvittava oikeudellinen ja tekninen asiantuntemus on hajallaan ja epäyhtenäistä. PRH:n valituslautakunnassa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa

asiantuntemusta on turvattu. Sen sijaan Helsingin hovioikeuden eikä korkeimman oikeuden käytettävissä ole samanlaista teknistä asiantuntemusta kuin Helsingin käräjäoikeudella.

4. Keskittämiseen sisältyvät asiaryhmät

4.1. PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävät muutoksenhakuasiat

PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävistä muutoksenhakuasioista keskittämiseen voisivat sisältyä patenti-, tavaramerkki-, malli- ja hyödyllisyysmalli-, piirimalli- ja toiminimiasiat. Määrällisesti suurimmat asiaryhmät näistä ovat tavaramerkit sekä patenti- ja hyödyllisyysmalliasiat. Valituslautakuntaan on vuosina 2003-2006 tullut vuosittain 102-172 tavaramerkkiasiaa ja 32-76 patenti- ja hyödyllisyysmalliasiaa.

Patentin, tavaramerkin ja mallioikeuden myöntämismenettelyyn kuuluu erityinen väitemenettely. Patentin ja tavaramerkin osalta jokaisella on määrätyn ajan mahdollisuus esittää väite myönnettyä yksinoikeutta vastaan. Mallioikeuden osalta väitemahdollisuus on sen sijaan avoinna ennen oikeuden myöntämistä. Tältä osin lainsäädäntöön on valmisteltavana muutos, jolla väitemenettely mallioikeudessa yhdenmukaistettaisiin samantyyppiseksi kuin patentissa ja tavaramerkissä.

Väitemahdollisuudella varmistetaan, että viranomainen voi mahdollisimman kattavasti ottaa huomioon kaikki mahdolliset esteet yksinoikeuden rekisteröinnille. Viranomaisen tutkimisvelvollisuus on nimittäin tässä suhteessa laaja. Väitteen tarkoituksena on tuoda viranomaisen tietoon sellaiset seikat, joita viranomainen ei ole hakemusta käsitellessään omissa tutkimuksissaan havainnut tai voinut havaita ja jotka väitteentekijän mielestä olisi tullut ottaa huomioon ja joilla hänen mielestään olisi merkitystä rekisteröinnin pysyvyyteen. Patentin ja tavaramerkin rekisteröinti on voimassa, vaikka sitä vastaan on tehty väite, mutta jos myönnetty yksinoikeus kumotaan väitteen johdosta, se menettää vaikutuksensa ikään kuin sitä ei olisi syntynytkään. Väitteeseen annettuun PRH:n ratkaisuun voi hakea muutosta valituslautakunnalta ja sen ratkaisulta edelleen korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Yksinoikeuden pysyvyys varmistuu siten vasta kun lainvoimainen ratkaisu on saatu muutoksenhakuasteista.

PRH:n valituslautakunnassa vuosina 2003-2006 käsitellyistä patenttivalituksista 71 prosenttia (114/160) on ollut väitemenettelyn jälkeen patenttiviranomaisen ratkaisusta tehtyjä väitteentekijöiden tai patentinhaltijoiden väiteasioissa tekemiä valituksia. Sen sijaan tavaramerkkivalituksissa väitteentekijöiden tai haltijoiden väiteasioissa tekemien valitusten osuus on selvästi pienempi kuin patenttivalituksissa. Tavaramerkkivalituksissa tämä osuus on vuosina 2003-2006 ollut 29 prosenttia kaikista valituksista (160/545).

Hyödyllisyys- ja piirimallioikeuden myöntämiseen ei sisälly väitemenettelyä. Kuka tahansa voi kuitenkin vaatia rekisteriviranomaiselta lain vastaisesti rekisteröidyn oikeuden mitättömäksi julistamista. Näihin vaatimuksiin annetuista ratkaisuista voidaan hakea muutosta valituslautakunnalta ja edelleen korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

Valituslautakunta ei kokoonpanoltaan eikä menettelytavoiltaan vastaa tuomioistuinta. Sen toiminnan nykyisiä ongelmia on selostettu työryhmämietinnössä 2005:2 (s. 40-41).

Valituslautakunnassa käsiteltävät asiat ovat jaettavissa kahteen eri ryhmään. Ensimmäisen muodostavat oikeuden hakijoiden valitukset kielteisistä rekisteröintipäätöksistä ja toisen ryhmän hakijoiden/haltijoiden tai väitteentekijöiden valitukset väitteisiin annetuista ratkaisuista. Valitukset mitättömäksi julistamisvaatimuksiin annetuista ratkaisuista ovat rinnastettavissa valituksiin väiteasioissa.

Nimenomaan väiteasioissa on kysymys hyvin samankaltaisten asioiden ratkaisemisesta samankaltaisen aineiston pohjalta kuin immateriaalioikeutta koskevien riita-asioiden käsittelyssä tuomioistuimessa. Mitättömyyskannetta tutkitaan tuomioistuimessa samoista lähtökohdista samojen säännösten ja tulkintaperiaatteiden avulla kuin väiteratkaisua koskevaa valitusta PRH:n valituslautakunnassa. Sama koskee loukkaukannetta, jonka menestyminen riippuu siitä, vastaako loukkauksen hakemuksessa määriteltyä oikeuden suojaamaa kohdetta.

Väite- ja mitättömäksi julistamismenettelyssä vallitsee oikeudenkäynnille ominainen kaksiasianosaissuhde. Sen sijaan oikeuden hakijan valittaessa kielteisestä rekisteröintipäätöksestä valituksen käsittelyssä valituslautakunnassa on kysymys eräänlaisesta jatketusta viranomaiskäsittelystä, joka kohdistuu oikeuden myöntämisedellytyksiin

Yhteistä rekisteröinti- ja väiteasioille on, että niissä molemmissa on kysymys muutoksenhausta hallintopäätökseen. Muutoksenhaku hallintopäätökseen on hallintolainkäyttöä, joka on perustuslain mukaan säänneltävä hallintolainkäyttöjärjestyksessä niin, että ylintä tuomiovaltaa muutoksenhakuasiassa käyttää korkein hallinto-oikeus. Kumpaakaan asiaryhmää ei siten voitaisi siirtää Helsingin käräjäoikeuteen. Sen sijaan estettä niiden siirtämiseen markkinaoikeuteen ei ole. Markkinaoikeus on erityistuomioistuin, jossa käsiteltävistä asioista voidaan perustuslain mukaan säätää lailla. Tarkoituksenmukaista olisi kuitenkin siirtää niistä sinne vain ne PRH:n valituslautakunnan asiat, jotka luontevimmin soveltuvat nimenomaan oikeudenkäyntimenettelyssä käsiteltäviksi. Tällaisen asiaryhmän muodostavat valitukset väite- ja mitättömäksi julistamisvaatimuksiin annetuista PRH:n ratkaisuista.

4.2. Teollisoikeudelliset riita-asiat

Teollisoikeudelliset riita-asiat on keskitetty Helsingin käräjäoikeuteen. Tyypillisimmin riita-asiassa on kysymys väitetystä rekisteröidyn yksinoikeuden loukkauksesta ja siitä tuomittavasta vahingonkorvauksesta tai vaatimuksista yksinoikeuden rajoittamisesta, mitätöimisestä tai menettämisestä. Määrällisesti suurimmissa asiaryhmissä on kysymys samoista oikeusryhmistä kuin valituslautakunnassa käsiteltävissä asioissa. Helsingin käräjäoikeudessa on vuosittain käsitelty 25 -83 tavaramerkkiä koskevaa riita-asiaa vuosina 2000 - 2006. Patenttia tai hyödyllisyysmallioikeutta koskevia riitoja on samana ajanjaksona käsitelty vuosittain 11 - 26. Yhteensä teollisoikeuksia koskevia riita-asioita on Helsingin käräjäoikeudessa käsitelty mainittuina vuosina 60 -127/vuosi.

Keskittämisen tavoitteiden kannalta on tärkeää, että teollisoikeudelliset riita-asiat käsitellään keskitetyssä oikeuspaikassa. Ne voidaan siirtää Helsingin käräjäoikeudesta markkinaoikeuteen.

4.3. Tekijänoikeudelliset riita-asiat

Tekijänoikeutta koskevat riita-asiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa yleisten oikeuspaikkasäännösten mukaisesti. Niiden käsittely on kuitenkin tosiasiallisesti keskittynyt Helsingin käräjäoikeuteen. Kaikista tekijänoikeudellisista riita-asioista vuosina 2000 - 2006

koko maassa 61 prosenttia (59/96) on ratkaistu nimenomaan Helsingin käräjäoikeudessa. Tekijänoikeutta ja sen lähioikeuksia koskevia riitoja on Helsingin käräjäoikeudessa vuosina 2000 – 2006 käsitelty 4-13/vuosi.

Tekijänoikeudellisille riita-asioille on ominaista, että niissä on usein samalla ratkaistavana varallisuus- ja sopimusoikeudellisia kysymyksiä. Tämä puoltaisi oikeuspaikaksi yleisiä tuomioistuimia. Toisaalta tekijänoikeudellisille riidoille on myös ominaista, että tuote tai palvelu voi saada tekijänoikeudellisen suojan lisäksi suojaa tavaramerkkinä, patenttina tai mallioikeutena. Tämä käytännössä tapahtuva eri suojamuotojen kumuloituminen perustelee tekijänoikeusasioiden keskittämistä siihen tuomioistuimeen, johon teollisoikeuksien käsittelykin on keskitetty.

Tekijänoikeudellisten riita-asioden käsittely ja ratkaiseminen edellyttävät tuomioistuimelta erityisosaamista. Tekijänoikeuslain soveltamisongelmissa asianosainen tai tuomioistuin voi tarvittaessa saada lausunnon valtioneuvoston asettamalta tekijänoikeusneuvostolta.

Työryhmämietinnössä 2005:2 ehdotettiin, että Helsingin käräjäoikeus olisi tekijänoikeudellisille riidoille keskitettynä oikeuspaikkana vaihtoehtoinen foorumi yleiselle oikeuspaikalle. Siihen nähden, että tekijänoikeudelliset riidat ovat jo tosiasiallisesti keskittyneet Helsingin käräjäoikeuteen, voidaan katsoa, että muut kuin Helsingin käräjäoikeus ovat oikeuspaikkoina jääneet varsin harvoin käytettäviksi. Näin ollen tekijänoikeudellinen asiantuntemus on keskittynyt lähinnä Helsingin käräjäoikeuteen. Perustelluimpana olisikin pidettävä sellaista ratkaisua, jossa tekijänoikeudelliset riidat keskitetään samaan oikeuspaikkaan teollisoikeudellisten riitojen kanssa ilman vaihtoehtoisuutta yleisen oikeuspaikan kanssa. Keskittämistä puoltavat tekijänoikeudellisten riitojen vaativuus ja vähälukuisuus.

Tekijänoikeudellisten riitojen keskittäminen voi tapahtua joko Helsingin käräjäoikeuteen tai markkinaoikeuteen.

4.4. Rikosasiat

Tuomioistuimissa käsiteltävissä immateriaalioikeuksia koskevissa rikosasioissa on kysymys lähinnä tekijänoikeuksien loukkaamisesta. Tekijänoikeusrikosasioiden oikeuspaikaksi

määräytyy ROL:n 4 luvussa säädetyllä tavalla joko rikoksen tekopaikka tai vastaajan kotipaikka. Tekijänoikeusrikoksia käsitellään käräjäoikeuksissa tasaisesti eri puolilla maata. Rikoslain 49 luvun 1 §:ssä tarkoitettusta tekijänoikeusrikoksesta tai tekijänoikeuslain 56 a §:ssä tarkoitettusta tekijänoikeusrikkomuksesta on vuonna 2005 ollut käräjäoikeudessa kysymys 33 ratkaistussa asiassa ja 119 asiassa vuonna 2006.

Sen sijaan rikoslain 49 luvun 2 §:ssä tarkoitettuja teollisoikeusrikosasioita tai tavaramerkkilain 39 §:ssä tarkoitettuja tavaramerkkirikkomuksia ei tuomioistuimissa ole joitakin yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta käsitelty, vaikka tullit on maahantuontitilanteissa sellaisia vuosittain paljastanut useita kymmeniä. EU:n tuoteväärännösasetuksessa (1383/2003) säännellään toimenpiteistä, joihin tulliviranomaiset voivat ryhtyä epäiltäessä maahantuotavien tavaroiden loukkaavan teollis- ja tekijänoikeuksia. Tuoteväärännöksistä tahallisuusvastuussa olevia rikosten tekijöitä on kuitenkin näissä tapauksissa ollut käytännössä hankala saada suomalaisen tuomioistuimeen vastaamaan. Oikeudenhaltijat ovat asianomistajina usein tyytyneet siihen, että maahan tuodut tuoteväärännökset hävitetään.

Käytännössä tekijänoikeutta koskevassa rikosasiassa immateriaalioikeuden loukkaus on yleensä varsin selvä (ns. piraattijutut) eikä se aiheuta ratkaisunteossa erityisiä ongelmia. Asian immateriaalioikeudellinen arviointi voi kuitenkin poikkeuksellisesti olla vaativaa myös rikosasiassa. Näin on ollut esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkotapauksessa KKO 2003:88, jossa on rikosoikeudellisten arviointien ohella jouduttu ottamaan kantaa muun muassa tekijän levittämisoikeuden raukeamiseen ja tavaramerkkioikeuden sammumiseen yhteisöoikeuden kannalta.

Mikäli asiat keskitettäisiin markkinaoikeuteen, rikosasioiden keskittäminen erityistuomioistuimeen ei olisi perusteltua, koska niiden käsittely edellyttää etupäässä rikosoikeudellista asiantuntemusta ja muutoksenhakuoikeutta kahteen asteeseen, mitkä on parhaiten turvattu niiden nykyisessä oikeuspaikassa yleisissä tuomioistuimissa. Rikosoikeudellisessa asiantuntemuksessa keskeisiä ovat rikosoikeudellisen vastuun yleisiin edellytyksiin liittyvät kysymykset. Silloin on ratkaistava teon syyksi luettavuus joko tahallisenä tai tuottamuksellisenä sekä osallisuus tekoon joko rikoskumppanina tai avunantajana. Rikosasiassa keskeistä on myös rangaistuksen mittaaminen niin, että se on

oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen (RL 6: 4 §).

Syyttäjien erityisasiantuntemusta eri aloilla turvaa avainsyyttäjäjärjestelmä, jossa syyttäjä voi erikoistua esimerkiksi tietoverkkorikoksiin. Niihin liittyy usein myös immateriaalioikeuksien loukkauksia. Tekijänoikeuden loukkasasioissa syyttäjä voi pyytää lausuntoa tekijänoikeusneuvostolta.

Mikäli immateriaalioikeusasiat keskitettäisiin Helsingin käräjäoikeuteen, keskittämiseen voitaisiin harkita sisällytettäväksi kaikki rikosasiat, koska Helsingin käräjäoikeus on samalla myös yleinen tuomioistuin. Kuitenkin tässäkin vaihtoehdossa muodostuisi ongelmalliseksi se, että laajassa rikosasiassa on yleensä kysymys useista eri rikosnimikkeistä, joista immateriaalirikokset muodostavat vain sellaisen osan, jotka ovat lievemmin rangaistuja kuin pääasialliset rikokset. Tällaisen asian käsitteleminen kokonaan tai osittain immateriaalioikeusasioihin erikoistuneessa tuomioistuimessa ei olisi perusteltua.

Kuten edellä on jo todettu, keskittämisessä olennaisin kysymys on valituslautakunnassa käsiteltävien asioiden kohtalo. Rikosasioilla ei ole immateriaalioikeudellisen asiantuntemuksen ja osaamisen keskittämisen kannalta samanlaista painoarvoa. Niiden osalta voidaan säilyttää nykyinen sääntely eikä rikosasioita ehdoteta keskitettäväksi.

4.5. Toiminimet ja verkkotunnukset

Toiminimioikeus kuuluu teollisoikeuksiin. Toiminimellä tarkoitetaan nimeä, jota elinkeinonharjoittaja käyttää toiminnassaan. Yksinoikeuden toiminimeen voi saada joko rekisteröinnillä tai nimen käytön vakiinnuttamisella. Toiminimi rekisteröidään kaupparekisteriin, jota pitää PRH. Muutosta rekisteröinnin epäämistä tarkoittavaan päätökseen voi hakea valittamalla PRH:n valituslautakuntaan ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Helsingin käräjäoikeudessa voidaan nostaa kanne toiminimen rekisteröinnin kumoamiseksi tai toiminimen käytön kieltämiseksi.

Verkkotunnuksilla on kiinteä yhteys tavaramerkki- ja SopMenL:n mukaisiin asioihin. Verkkotunnuslain perusteella suomalaisten fi-päätteisten verkkotunnusten myöntämisestä, peruuttamisesta ja sulkemisesta päättää viestintävirasto. Viestintäviraston päätöksestä voi

valittaa hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Viestintävirastolla ei ole toimivaltaa arvioida, onko verkkotunnus esim. sekoitettavissa toisen tavaramerkkiin, toiminimeen tai johtaako sen käyttäminen sopimattomaan menettelyyn elinkeinotoiminnassa. Nämä riidat ratkaistaan immateriaalioikeuksia koskevien erityislakien nojalla yleisessä tuomioistuimessa.

Muutoksenhaku toiminimi- ja verkkotunnusasioissa kuuluisi luontevasti keskittämisen piiriin.

4.6. Sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa ja vahingonkorvaus

Sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (SopMenL) säädetyn lain nojalla määrättävät vilpillisen kilpailun ehkäisemiseen ja liikesalaisuuksien suojaan liittyvät kiellot käsittelee markkinaoikeus. Markkinaoikeus ei sen sijaan ole toimivaltainen käsittelemään samaan lakiin perustuvia vahingonkorvauskysymyksiä, vaan kanne on nostettava vastaajan kotipaikan käräjäoikeudessa. Markkinaoikeuteen on vuosina 2003 - 2006 saapunut vuosittain 8 - 26 kieltoasiaa. Keskimääräinen käsittelyaika niissä on marraskuussa 2007 ollut noin yksi vuosi ja kaksi kuukautta. Vahingonkorvausasioita on yleisissä tuomioistuimissa ollut samana ajanjaksona vuosittain vain muutamia.

Työryhmän asiantuntijakuulemisissa oikeuspaikkasääntelyä on yksimielisesti pidetty epäkohtana. Samaa menettelyä koskevat kielto- ja vahingonkorvausasiat on tarkoituksenmukaista keskittää samaan oikeuspaikkaan. Tämä oikeuspaikka voisi olla immateriaalioikeusasioita keskitetysti käsittelevä oikeuspaikka, koska elinkeinonharjoittajan menettelyn mahdollista sopimattomuutta arvioitaessa on usein otettava huomioon kilpailijoiden immateriaalioikeudet.

4.7. Turvaamistoimet

Turvaamistoimilla turvataan ennakollisesti ja väliaikaisesti sellaisen todennäköisesti oikeutetun vaateen toteutuminen, joka on oikeudenkäynnin kohteena tai jonka tuleminen oikeudenkäynnin tai täytäntöönpanon kohteeksi on odotettavissa.

Yleisistä turvaamistoimista säädetään oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa. Sen 3 §:n mukaan tuomioistuin voi sakon uhalla kieltää vastapuolta tekemästä jotakin tai ryhtymästä johonkin,

määrätä vastapuolen sakon uhalla tekemään jotakin, oikeuttaa hakijan tekemään tai teettämään vastapuolen kustannuksella jotakin, määrätä vastapuolen omaisuutta pantavaksi toimitsijan haltuun ja hoitoon tai määrätä jostakin muusta toimenpiteestä, joka on tarpeen hakijan oikeuden turvaamiseksi. Käytännössä turvaamistoimihakemukset on immateriaalioikeusasioissa perustettu mainittuun lainkohtaan eikä oikeuksien erityislakeihin sisältyviin säännöksiin.

Oikeudenhaltijoille turvaamistoimet ovat muodostuneet tärkeiksi oikeus- ja kilpailukeinoiksi. Turvaamistoimivaatimusten ratkaiseminen immateriaalioikeusriidoissa on siksi vaativaa ja oikeudenkäyntiaineisto niissä vastaa laadultaan ja määrältään usein pääasian vaatimaa aineistoa. Turvaamistoimien käsittelyajat ovatkin pidentyneet ja niissä joudutaan summaariseksi tarkoitettua menettelyä huolimatta selvittämään laajasti mahdollisen loukkauksen todennäköisyyttä ja perehtymään vaativiin teknisiin kysymyksiin ilman teknisen asiantuntijan apua.

Turvaamistoimiin kuuluu myös todistelun turvaaminen, josta on säädetty laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riidoissa (344/2000). Tuomioistuin voi siinä säädettyjen edellytysten vallitessa määrätä, että sellainen aineisto, jolla voidaan olettaa olevan merkitystä todisteena lain soveltamisalaan kuluva riita-asiassa, pannaan takavarikkoon.

Toimivaltaisen tuomioistuimen määräytyminen turvaamistoimiasiassa ei ole käytännössä aina selvää. OK 7: 4 §:n mukaan toimivaltainen tuomioistuin olisi se, joka on toimivaltainen käsittelemään pääasian. Epäselvyys syntyy siitä, että teollisoikeudelliset riita-asiat on keskitetty Helsingin käräjäoikeuteen. Kun pääasia ei aina ole vielä vireillä ja jos vastaajan kotipaikka ei ole Helsinki, on turvaamistoimivaatimuksia voitu käsitellä muussakin kuin Helsingin käräjäoikeudessa. Sama epäselvyys koskee myös todistelun turvaamisasioita.

Tekijänoikeuslain 60a – 60d §:ssä on säännökset tekijänoikeutta loukkaavan aineiston saannin estämisestä. Tekijällä tai hänen edustajallaan on oikeus ajaa vastaajan kotipaikan käräjäoikeudessa kannetta loukkauksen jatkamisen kieltämiseksi sitä vastaan, joka saattaa tekijänoikeutta loukkaavaksi väitettyä aineistoa yleisön saataviin (ns. kieltomääräys). Kannetta käsitellessään tuomioistuin voi kantajan vaatimuksesta määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän taikka muun välittäjänä toimivan palvelun

tarjoajan luovuttamaan teleliittymän yhteystiedot kantajalle ja sakon uhalla keskeyttämään tekijänoikeutta loukkaavaksi väitetyn aineiston saattamisen yleisön saataviin (keskeyttämismääräys). Vastaavanlaiset säännökset tiedonsaantioikeudesta ja keskeyttämismääräyksestä ovat myös teollisoikeuslaeissa.

Keskittäessä immateriaalioikeusasiat samaan oikeuspaikkaan on samalla varmistettava, että myös turvaamistoimiasiat sekä selostetut tiedonsaanti-, keskeyttämis- ja kieltomääräykset käsitellään yksinomaan siellä. Tämä keskitetty oikeuspaikka voi olla Helsingin käräjäoikeus tai markkinaoikeus.

5. Asioiden käsittely keskitetyssä oikeuspaikassa

5.1. Käsittelyn joutuisuuden parantaminen

Olellista keskittämisessä ei ole pelkästään se, missä IPR-asiat käsitellään, vaan yhtä tärkeää on arvioida, miten niitä olisi keskitetyssä oikeuspaikassa käsiteltävä. Työryhmän asiantuntijakuulemisissa on kiinnitetty huomiota asioiden viipymiseen niin Helsingin käräjäoikeudessa kuin PRH:n valituslautakunnassa. Helsingin käräjäoikeudessa vuonna 2006 ratkaistu patenti- tai hyödyllisyysmalliasia oli viipynyt keskimäärin 2 vuotta 3 kuukautta ja tavaramerkkiasia 10 kuukautta. Valituslautakunnassa patenttiasian käsittely on vuonna 2006 kestänyt keskimäärin 1 vuoden 4 kuukautta ja tavaramerkkiasia 2 vuotta 4 kuukautta.

Valituslautakunta on jonkin verran ruuhkautunut. Patenttiasioita on viime vuosina ratkaistu suurin piirtein sama määrä kuin niitä on saapunut (noin 30 asiaa). Vuonna 2004 saapui kuitenkin poikkeuksellisesti kaksinkertainen määrä asioita tavanomaiseen verrattuna (65 asiaa), minkä vuoksi ratkaisemattomia patenttiasioita on vuoden 2006 lopussa ollut vuosittaiseen ratkaisukapasiteettiin nähden edelleen lähes kaksinkertainen määrä (52 asiaa). Myös tavaramerkkiasiat ovat ruuhkautuneet. Vaikka vuosittainen ratkaisukapasiteetti (118 - 144 asiaa) on viime vuosina vastannut saapuneiden asioiden määriä, on ratkaisemattomia asioita vuoden 2006 lopussa siihen nähden ollut kaksinkertaisesti (273 asiaa).

Markkinaoikeus on hankinta-asioiden vuoksi ruuhkautunut varsin pahoin. Saapuneiden asioiden määrä on niissä jo useana vuonna selvästi ylittänyt ratkaisukapasiteetin.

Marraskuussa 2007 ratkaisemattomia hankinta-asioita on ollut vireillä 457. Vuosittainen ratkaisukapasiteetti on ollut noin 260 hankinta-asiaa. Keskimääräinen käsittelyaika hankinta-asiaissa on marraskuussa 2007 ollut yksi vuosi kaksi kuukautta. Toisaalta markkinaoikeus on vuonna 2007 marraskuuhun mennessä ratkaissut hankinta-asioita enemmän kuin niitä on saapunut (405/352). Tähän on päästy lisätyövoimalla ja työtapoja kehittämällä. Markkinaoikeus sai vuoden 2007 alussa neljä määräaikaista tuomaria viiden vakinaisen lisäksi. Tuomareita avustavat seitsemän valmistelijaa. Vuonna 2008 määräaikaisia tuomareita tulee vielä kaksi ja valmistelijoita yksi lisää. Ongelmaksi on kuitenkin jäänyt hankinta-asioden vanha ruuhka. Hankinta-asioissa käytettävät oikeussuojakeinot olisi siksi arvioitava kokonaisuudessaan uudelleen. Tähän joudutaan senkin vuoksi, että EU:ssa on valmistunut uusi direktiivi hankintojen ns. valvontadirektiivien uudistamiseksi. Hankinta-asioden oikeussuojajärjestelmän uudistamiseksi oikeusministeriö ja kauppa- teollisuusministeriö (1.1.2008 alkaen työ- ja elinkeinoministeriö) ovat 30.11.2007 asettaneet työryhmän.

5.2. Eri menettelyt PRH:n muutoksenhaku- ja riita-asioille

Asioiden viipymiseen voivat vaikuttaa useat erilaiset asian luonteeseen ja asianosaisiin liittyvät syyt. Asioiden käsittelyä voidaan jouduttaa antamalla lainsäädännössä tuomioistuimelle siihen soveltuvia välineitä oikeudenkäyntimenettelyssä. Ylipäätään eri immateriaalioikeuslait sisältävät eri aikoina säädettyjä menettelysäännöksiä, jotka on säädetty kutakin oikeutta varten erikseen. Niihin ei ole tehty muutoksia samassa tahdissa oikeudenkäymiskaaren yleisten oikeudenkäyntisäännösten ja hallintolainkäyttölain muutosten kanssa. Keskinäisessä suhteessa näiden erityislakien menettelysäännöksissä on tosin samankaltaisia piirteitä, mutta yhtenäistä kokonaisuutta ne eivät muodosta. Keskittämisen toteuttamisen yhteydessä olisi välttämätöntä arvioida kokonaisvaltaisesti uudelleen näiden erityislakien menettelysäännösten suhde johtaviin prosessiperiaatteisiin ja oikeudenkäymiskaaren ja hallintolainkäytön yleisiin prosessisäännöksiin.

Asioiden käsittelyä voitaisiin jouduttaa sääntelemällä oikeussuojamuotokohtaisesti asian laatuun nähden tarkoituksenmukaisesta menettelystä niin, että toisiinsa liittyvien asioiden käsitteleminen yhdessä olisi mahdollisimman monessa tilanteessa mahdollista.

Jos PRH:n valituslautakunnassa käsiteltäviä muutoksenhakuasioita siirretään samaan oikeuspaikkaan oikeuksia koskevien riita-asioden kanssa, niiden käsittely tulisi

lähtökohtaisesti olla erilaista kuin riita-asioiden käsittely. Valituslautakunnan istunnossa voidaan nykyisin toimittaa suullinen käsittely. Käytännössä niitä ei ole juurikaan toimitettu. Suulliseen käsittelyyn sisältyy kuitenkin tärkeitä oikeusvarmuuteen kuuluvia etuja. Asian ja asianosaisten vaatimusten selvittäminen asianosaisten tarkoittamalla tavalla on suullisessa menettelyssä kirjallista menettelyä varmempaa. Suullisessa käsittelyssä asianosaista voidaan välittömästi kuulla vastapuolen esittämistä väitteistä. Suullisessa käsittelyssä erityisesti vaativa asia on usein selvitettävissä varmemmin ja nopeammin kuin kirjallisessa käsittelyssä. Toisaalta kirjalliseenkin menettelyyn sisältyy etuja. Jos asian selvittäminen on yksinkertaista, se tapahtuu kirjallisessa menettelyssä joutuisasti. Kirjallisesta menettelystä aiheutuu asianosaisille riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyyn nähden selvästi vähemmän kustannuksia. Jos valituslautakunnan asioita siirretään keskitettyyn oikeuspaikkaan, jossa käsitellään myös riita-asioita, olisi pyrittävä säilyttämään kirjallisen menettelyn edut siihen sopivissa asioissa ja mahdollistamaan suullinen käsittely nykyistä useammin sitä edellyttävissä asioissa.

Mikäli siirtäminen tapahtuisi Helsingin käräjäoikeuteen työryhmämietinnössä 2005:2 ehdotetulla tavalla, valituslautakunnan asiat käsiteltäisiin ehdotuksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädettyssä hakemusasioiden käsittelyjärjestyksessä. Tästä seuraisi, että väiteasiat olisi silti käsiteltävä samanlaisessa menettelyssä kuin riita-asiat. Väiteasiassa on nimittäin kaksi riitaista asianosaista, jolloin käräjäoikeuden olisi OK 8: 4 §:n mukaisesti harkittava, tulisiko tällainen riitainen hakemusasia käsitellä riita-asioiden oikeudenkäyntijärjestyksessä. Riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyyn kuuluu suullinen pääkäsittely, mikä lisää asianosaisten kustannuksia. Käräjäoikeudessa toimitettavassa pääkäsittelyssä väitteen asianosaisia avustaisi asiaa hallinnollisessa menettelyssä hoitaneen hakijan itsensä tai asiamiehen lisäksi käytännössä usein myös asianajaja. Tällainen menettely nostaisi helposti väitteen kustannukset riita-asian tasolle.

Mikäli valituslautakunnan asiat siirrettäisiin markkinaoikeuteen, väiteasiat käsiteltäisiin hallintolainkäyttölain (586/1996) mukaisessa menettelyssä, koska muutosta väiteasioihin annetusta ratkaisusta haettaisiin korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Hallintolainkäytössä suullinen käsittely ei ole samanlainen välttämätön osa oikeudenkäyntiä kuin suullinen pääkäsittely riita-asioissa. Jos asia voidaan riittävästi selvittää kirjallisessa menettelyssä eivätkä asianosaiset nimenomaisesti pyydä suullista käsittelyä, asia voidaan hallintolainkäytössä yleensä käsitellä yksinomaan kirjallisessa menettelyssä.

Sen sijaan jos asianosainen vaatii suullista käsittelyä, se on yleensä järjestettävä. Suullinen käsittely hallintolainkäytössä ei ole kuitenkaan samanlainen kuin riita-asian suullinen pääkäsittely. Riita-asian pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiaineisto on nimittäin aina käsiteltävä kokonaisuudessaan suullisesti. Sen sijaan suullinen käsittely hallintolainkäytössä voidaan hallintolainkäyttölain 37 §:n 2 momentin mukaan rajata koskemaan osaa asiasta, asianosaisten käsitysten selvittämistä tai suullisen todistelun vastaanottamista tai muulla vastaavalla tavalla.

Hallintolainkäyttölain mukaisessa pääkäsittelyä suppeammassa suullisessa käsittelyssä asianosaiset voisivat halutessaan hoitaa asian itse tai patentti/tavaramerkkiasiamiehen avustamana samalla tavalla kuin PRH:ssa, jossa mahdollisuutta suulliseen käsittelyyn suunnitellaan laajennettavaksi. Tämä rajoittaisi kustannuksia ja pätevöittäisi asiamieskuntaa suulliseen käsittelyyn. Asiamiesten esiintyminen suullisissa hakemus- ja väitekäsittelyissä on tavallista muualla Euroopassa ja Euroopan patenttivirastossa.

5.3. Asioiden yhdistäminen käsittelyssä

5.3.1. Loukkaus- ja mitätöintikanteen yhdistäminen

Helsingin käräjäoikeudessa patenttiasioden viipyminen on johtunut usein patenttilain 61 §:n 2 momentin säännöksestä: ”Milloin patentinloukkausta koskevassa asiassa tehdään väite patentin mitättömyydestä, tuomioistuimien voi vastaajan vaatimuksesta lykätä asian käsittelyn tai ratkaisemisen siihen saakka, kunnes patentin mitättömäksi julistamista koskeva kanne on lopullisesti ratkaistu.” Käytännössä tällaiset väitteet ovat olleet yleisiä ja loukkauskanteen käsittelyn lykkääminen sen johdosta säännönmukaista. Prosessi viivästyy entisestään, jos vastaaja on tehnyt väitteen patentin mitättömyydestä jo PRH:n väitemenettelyssä. Loukkauskanne odottaa pahimmassa tapauksessa ensin lainvoimaista ratkaisua väitteeseen KHO:lta ja sen jälkeen mitätöintikanteen käsittelyä Helsingin käräjäoikeudessa.

Samoja asianosaisia koskevat patentin loukkaus- ja mitätöintikanteet tulisi nykyisten prosessiperiaatteiden mukaisesti mieltää OK 18 luvun 3 §:ssä tarkoitetuksi vastakannetilanteeksi, jossa kanteet tulisi pääsääntöisesti käsitellä yhdessä samassa oikeudenkäynnissä toisen käsittelyä lykkäämättä. Samassakin oikeudenkäynnissä

tuomioistuin voi tarvittaessa ratkaista OK 24 luvun 6 §:n 1 momentin mukaisesti kanteet erikseen välituomiolla.

Helsingin käräjäoikeus onkin tietävästi muuttamassa käytäntöään niin, että loukkaus- ja mitätöintikanteet käsitellään vuoden 2008 alusta yhdessä.

5.3.2. Väitemenettelyn muutoksenhakuvaiheen yhdistäminen loukkauskanteeseen

Vaikka väiteprosessi muutoksenhakuvaiheessa käytäisiinkin itsenäisenä menettelynä kevyemmin muodoin kuin riitaprosessi, voi määrättyjä tilanteita varten olla syytä harkita vireillä olevan väiteprosessin muutoksenhakuvaiheen yhdistämistä riitaprosessiin.

Ruotsissa tällaista on jo suunniteltu. Ehdotetun patenttiprosessilain mukaan patenttituomioistuin voisi yhdistää valituksen väitteeseen annetusta patenttiviston ratkaisusta ja patenttiriita-asian käsiteltäviksi yhdessä samassa oikeudenkäynnissä RB:n mukaisessa riita-asioiden järjestyksessä. Muutoksenhakijan valitus käsiteltäisiin silloin patenttituomioistuimessa mitättömyyskanteena. Edellytyksenä yhdistämiselle olisi, että se olisi hyödyksi asian selvittämiseksi. Tällainen yhdistäminen voisi tapahtua ehdotetun säännöksen perustelujen mukaan esimerkiksi silloin, kun patenttituomioistuimessa on vireillä loukkauskanne, jonka vastaaja on valittanut patenttiviston ratkaisusta, jolla hänen väitteensä patenttia vastaan on hylätty. Käsittelemällä ja ratkaisemalla riita-asia ja valitus yhdessä voitaisiin saavuttaa merkittävää ajan ja kulujen säästöä. Muussa tapauksessa olisi ensin ratkaistava valitusasia ja odottaa sen lainvoimaisuutta, minkä ajan riita-asia lepäisi. Muutoksenhaussa tällaiseen yhdistettyyn asiaan noudatettaisiin riita-asioille säädettävää muutoksenhakujärjestystä. (SOU 2001:33, s. 141-142).

Suomessa väite- ja riita-asian yhdistäminen niin, että väiteratkaisua koskeva valitus käsiteltäisiin mitätöintikanteena ja yhdessä loukkauskanteen kanssa turvautumatta enää patenttilain 61 §:n 2 momentin mukaiseen lykkäysmenettelyyn olisi mahdollista ja perusteltua kahdesta syystä: 1) Patentin kumoamisperusteet väitteen johdosta ovat samansisältöiset kuin mitätöintiperusteet kanteen perusteella patenttilain 25 ja 52 §:ssä; 2) Mikäli muodollisesti eri asioiden käsittelyä ei niiden sisällöllisen yhtäpitävyyden perusteella keskitetä mahdollisimman monissa tilanteissa samalle kokoonpanolle samalla kertaa ratkaistaviksi, voi esteettömän kokoonpanon saaminen eriaikaisesti ratkaistaville asioille olla

keskitettyssä oikeuspaikassa vaikeaa. Siinä tapauksessa, että väiteasia ei riita-asian tullessa vireille vielä olisi vireillä keskitettyssä oikeuspaikassa, mutta loukkauskannetta käsittelevän kokoonpanon tiedossa olisi, että PRH:ssa on vireillä loukkauskanteen vastaajan väiteasia, se voisi OK 14: 4 §:n nojalla määrätä riita-asian lepäämään kunnes PRH:n ratkaisisi asian ja selviäisi, jatkuuko väitemenettely valitusteitse keskitettyssä oikeuspaikassa. Väiteasian tultua siellä muutoksenhakuna vireille se voitaisiin heti viran puolesta yhdistää loukkausasiaan ja käsitellä ne loppuun yhdessä. Muutoksenhaku tapahtuisi riita-asioille säädettyssä järjestyksessä.

Vaikka rekisteriviranomaisessa väitteenä vireille tullut hallintoasia näin lopulta päätyisikin kanneasiaan yhdistettynä korkeimman oikeuden tutkittavaksi korkeimman hallinto-oikeuden asemesta, järjestely vastaisi edellä kohdassa 3.1.1. selostettua perustuslakivaliokunnan käytäntöä. Asiakohtainen liitännäissuhde markkinaoikeudessa samanaikaisesti vireillä olevan samoja asianosaisia koskevan rekisteröintiasian ja kanneasian välillä selvästikin vallitsisi. Rekisteröintiasianssa tehtävä ratkaisu vaikuttaisi suoraan kanneasiassa tehtävään ratkaisuun, koska ne molemmat olisivat samanaikaisesti vireillä samassa tuomioistuimessa ja ratkaistaisiin yhdessä. Estettä ohjata muutoksenhaku markkinaoikeuden ratkaisusta yleiseen tuomioistuimeen tällaisessa yhdistetyssä asiassa ei siten olisi.

Se, mitä edellä on sanottu patentista, soveltuu *mutatis mutandis* myös tavaramerkkiasioihin. Tavaramerkkioikeuden hakemismenettelyyn kuuluu samanlainen väitemenettely. Myös tavaramerkin rekisteröinnin mitättömäksi julistamista voidaan vaatia kanteella Helsingin käräjäoikeudessa. Tavaramerkin menettämisperusteet kanteella ajettavassa asiassa ovat muutoin samanlaiset väitemenettelyn kanssa paitsi, että tavaramerkin voi menettää kanneteitse myös sen jäätyä käyttämättömäksi.

Väitemenettely kuuluu myös mallioikeuden myöntämismenettelyyn, vaikka se tapahtuukin toisin kuin patenteissa ja tavaramerkeissä jo ennen kuin päätös oikeuden myöntämisestä tehdään. Valmisteltavana on kuitenkin lainsäädäntömuutos, jossa väitemenettely tapahtuisi vasta oikeuden myöntämisen jälkeen samalla tavalla kuin patentissa ja tavaramerkissä.

Patentin, tavaramerkin ja mallioikeuden väitemenettelylle ominainen kaksiasianosaissuhde syntyy myös toiminimen, hyödyllisyysmalli- ja piirimallioikeuden rekisteröinnin mitättömäksi julistamisessa. Kuka tahansa voi nimittäin vaatia rekisteröintiviranomaiselta lain

vastaisesti rekisteröidyn oikeuden mitättömäksi julistamista koska tahansa. Väitemenettely ei kuulu mainittujen oikeuksien rekisteröintihakemuksen käsittelyyn. Rekisteröidyn oikeuden mitätöintivaatimus on tehtävä rekisteriviranomaiselle. Sitä ei voida tehdä tuomioistuimelle esimerkiksi loukkauksen käsittelyn yhteydessä samalla tavalla kuin se on mahdollista patenttioikeudenkäynnissä. Jos mitätöintivaatimus tehdään rekisteriviranomaiselle, hyödyllisyysmalli- tai piirimallioikeuden loukkauksen käsittely odottaa tuomioistuimessa lainvoimaista ratkaisua rekisteriviranomaisen päätökseen. Odotusaika muodostuisi olennaisesti nykyistä lyhyemmäksi, jos muutoksenhaku rekisteriviranomaisen päätöksestä ohjautuisi heti samaan oikeuspaikkaan, jossa loukkauksennettä käsiteltäisiin ja jossa tämä muutoksenhakuasia voitaisiin käsitellä yhdessä riita-asian kanssa.

6. Kokoonpano asioiden käsittelyssä

6.1. Asiantuntemuksen turvaaminen

IPR-asioiden keskittämällä tavoitellaan asiantuntemuksen keskittämistä. Kokemuksen ja osaamisen lisääminen edellyttää käsiteltävien asioiden määrän kasvattamista, mikä voi tapahtua vain keskittämällä asioita samaan oikeuspaikkaan. Siksi on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten asiantuntemus asioita ratkaistaessa voidaan turvata. Asiantuntemus voidaan turvata muun muassa säätämällä asian ratkaisevasta kokoonpanosta ja jäsenten kelpoisuusvaatimuksista.

6.1.1. Nykyiset kokoonpanot ja kelpoisuusvaatimukset

PRH:n valituslautakunnassa on puheenjohtaja ja kaksi muuta jäsentä. Puheenjohtajana toimii PRH:n virkamies, jolla on kokemusta tuomarintehtävien hoidosta tai hallintolainkäytöstä. Jäseninä toimivat valtion virkamiehet, joilla on ylempi korkeakoulututkinto ja jotka ovat perehtyneitä käsiteltävää asiaa koskevaan lainsäädännön alaan. Patenttiasioita, integroidun piirin piirimallia koskevia asioita tai hyödyllisyysmalliasioita käsiteltäessä jäseninä voivat olla patentti- ja innovaatiolinjan linjanjohtaja, linjan muu yksikön päällikkö, valituslautakuntaan nimitetty yli-insinööri tai muu valtion virkamies, jolla on edellä mainittu pätevyys. Vastaavasti tavaramerkki- ja mallioikeusasioita käsiteltäessä jäseninä voivat olla

tavaramerkki- ja mallilinjan linjanjohtaja, viraston muu yksikön päällikkö tai muu valtion virkamies, jolla on edellä mainittu pätevyys.

Korkeimmassa hallinto-oikeudessa patenttia, hyödyllisyysmallioikeutta tai integroidun piirin piirimallia koskevien asioiden käsittelyyn osallistuu viiden lainoppineen jäsenen lisäksi kaksi yli-insinöörineuvosta. Yli-insinöörineuvoksen kelpoisuusvaatimuksena on soveltuva ylempi korkeakoulututkinto tekniikan alalta. Lisäksi hänen tulee olla perehtynyt patenttiasioihin.

Käsiteltäessä immateriaalioikeusasioita Helsingin kärjäoikeudessa oikeudenkäymiskaaren säännökset kärjäoikeuden kokoonpanosta mahdollistavat käsittelyn joko yhden tai kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa. Pääsäännön mukaan kärjäoikeus on riita-asiassa päätösvaltainen kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa, mutta se voi OK 2: 5 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla olla päätösvaltainen myös asian valmistelleen yhden tuomarin kokoonpanossa, ellei asian laatu tai laajuus edellytä asian käsittelyä täysilukuisessa kokoonpanossa. Asianosaisille on saman lainkohdan 2 momentin mukaan varattava tilaisuus lausua käsityksensä täysilukuisen kokoonpanon tarpeellisuudesta. Käytännössä patenttiasiat ratkaistaan Helsingin kärjäoikeudessa pääsääntöisesti kolmen tuomarin kokoonpanossa. Tällöin kokoonpanon apuna ovat patenttilain 66 §:ssä tarkoitetut kaksi teknillisen alan asiantuntijaa. Asiantuntijoille ei ole säädettyjä kelpoisuusehtoja. Kärjäoikeus määrää kalenterivuodeksi kerrallaan tarpeellisen määrän asiantuntijoita. Ennen määräystä on hankittava teknillisen tutkimuskeskuksen lausunto. Tavaramerkkiasioita ratkaistaan usein myös yhden tuomarin kokoonpanossa asianosaisten suostumuksella.

Patentin mitättömäksi julistamista koskevissa asioissa asiantuntemusta turvaa myös se, että kärjäoikeuden on hankittava patenttiviranomaisen lausunto. Muissakin patenttiasioissa niin voidaan tehdä, mikäli siihen on aihetta.

Käsiteltäessä immateriaalioikeusasioita Helsingin hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa erityisiä näitä asioita varten säädettyjä kokoonpano- tai kelpoisuusvaatimuksia ei ole.

Markkinaoikeus on pääsääntöisesti päätösvaltainen kokoonpanossa, johon kuuluu kolme lainoppinutta jäsentä. Markkinaoikeuden tuomarilta edellytetään perehtyneisyyttä kilpailu- tai markkinalainsäädännön alaan. Kilpailunrajoituksista annetun lain mukaisten asioiden

käsittelyyn osallistuu lainoppineiden jäsenten lisäksi vähintään yksi ja enintään kolme sivutoimista asiantuntijajäsentä. Myös muissa markkinaoikeuden käsiteltävissä asioissa voi kokoonpanoon osallistua mainittu määrä sivutoimisia asiantuntijajäseniä, jos asian laatu sitä edellyttää.

6.1.2. Kokoonpanot Ruotsissa ja Tanskassa

Ruotsissa valituslautakuntaa vastaavan PBR:n kokoonpano on kolme jäsentä. Patenttiasioissa kokoonpano on kaksi teknistä asiantuntijajäsentä ja yksi lainoppinut jäsen. Muissa asioissa jäsenistä vähintään kaksi tai kaikki ovat lainoppineita. Tukholman käräjäoikeus käsittelee patenttiasiat neljän jäsenen kokoonpanossa, jossa on kaksi lainoppinutta ja kaksi teknistä asiantuntijajäsentä.

Tanskan uudistetussa järjestelmässä immateriaaliasiat käsitellään tuomioistuimessa kolmen tuomarin kokoonpanossa. Yleinen alioikeus, byrett, käyttää lainoppineen puheenjohtajan ohella joko kahta asiantuntevaa lisätuomaria tai käsittelee asian kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa. Muutoksenhakuasteessa, landrettissä, on kolmen tuomarin kokoonpanossa myös kaksi asiantuntevaa tuomaria, jos asiantuntevat tuomarit ovat osallistuneet alioikeuden ratkaisun tekemiseen. Meri- ja kauppaoikeus käsittelee immateriaalioikeusasiat myös kokoonpanossa, jossa lainoppineen tuomarin lisäksi on kaksi asiantuntevaa tuomaria. Patenttiasioissa asiantuntevat tuomarit ovat joko tekniikan tai patenttialan asiantuntijoita. Asiantuntevat tuomarit valitaan 8-10 asiantuntijan muodostamasta poolista.

6.1.3. Asiantuntemus ja tuomarin asema

Asiantuntemusta turvaava sääntely kelpoisuusvaatimuksista on nykyisin epätäsmällistä, hajanaista ja puutteellista. Sääntely olisi keskittämisen yhteydessä koottava johdonmukaiseksi ja harkituksi kokonaisuudeksi.

Patenttia, hyödyllisyysmallioikeutta ja piirimallia koskevia riita-asioita Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltäessä tuomioistuimen apuna on edellä mainitut kaksi teknillisen alan asiantuntijaa, jotka osallistuvat asian käsittelyyn kyselyoikeudella ja jotka antavat tuomioistuimen ratkaisua varten lausunnon tuomioistuimen heille tekemistä kysymyksistä

olematta kuitenkaan ratkaisun teossa tuomarin asemassa. Tähän sääntelyyn saattaa sisältyä muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa ongelmia, joita on käsitelty työryhmämietinnössä 2005:2 (s. 162 - 163). Mietinnössä ratkaisuksi on ehdotettu asiantuntijoiden ottamista tuomioistuimen päätösvaltaisiksi sivutoimisiksi jäseniksi. Ehdotus on perusteltu.

Perustuslakivaliokunta on edellyttänyt muutoksenhakutuomioistuimen toimivan yleensä monijäsenenä (PeVL 4/1982, s. 4). Työryhmä katsoo, että luonteva kokoonpano voisi olla kolme lainoppinutta jäsentä ja yksi sivutoiminen asiantuntijajäsen kaikissa asiaryhmissä. Patentti-, hyödyllisyysmalli- ja mallioikeusasioissa lainoppineista tuomareista yhden tulisi olla erityisesti patenttioikeuden asiantuntija. Näille tulisi asettaa erityiset kelpoisuusvaatimukset. Asiantuntijajäsenten rekrytointia varten olisi perustettava erillinen asiantuntijapooli. Jatkotyössä tulee harkita, voitaisiinko esimerkiksi turvaamisasioissa käyttää jollakin tavalla kevennettyä kokoonpanoa. Jatkovalmistelussa olisi myös kiinnitettävä huomiota siihen, että kokoonpano ja kelpoisuusvaatimukset ovat sopusoinnussa suunnitteilla olevan eurooppalaisen patenttioikeudenkäyntijärjestelmän kanssa.

6.2. Esteellisyys keskitetyssä oikeuspaikassa

Immateriaaliasioissa voi saada oikeussuojaa useissa eri prosessilajissa. Samanaikaisesti käsiteltävät samansisältöiset asiat tulisi edellä selostetulla tavalla käsitellä mahdollisimman usein yhdessä muun muassa esteellisyysongelmien välttämiseksi. Sen sijaan eriaikaisesti käsiteltävissä samansisältöisissä asioissa voi keskitetyssä oikeuspaikassa ratkaisukokoonpanon muodostamisessa joissakin tilanteissa syntyä esteellisyysongelmia. Esimerkiksi keksinnön patentoitavuus voidaan määrääjassa riitauttaa hallinnollisessa väitemenettelyssä ja määrääjoista riippumatta kanteella tuomioistuimessa. Molemmissa prosessilajeissa patentoitavuuden edellytykset tulevat edellä todetulla tavalla arvioitaviksi samansisältöisten säännösten perusteella.

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 2 momentin (441/2001) mukaan tuomari on esteellinen käsittelemään samaa asiaa tai sen osaa uudelleen samassa tuomioistuimessa, jos on perusteltua aihetta epäillä hänellä olevan asiaan ennakoasenne hänen asiassa aikaisemmin tekemänsä ratkaisun tai muun syyn vuoksi. Säännös ei tarkoita, että tuomari olisi esteellinen ratkaisemaan asiaa pelkästään sillä perusteella, että hän on ratkaissut samaa oikeussuhdetta

koskevan asian aikaisemmin jossakin toisessa prosessilajissa. Esteellisyys syntyy vain, jos hänelle on aikaisemman ratkaisun vuoksi syntynyt uuteen prosessiin vaikuttava ennakoasenne jonkin siinä ratkaistavan kysymyksen osalta. Näissä tilanteissa esteellisyys harkitaan tapauskohtaisesti. Jos patentin mitättömyyskanteessa esimerkiksi vedotaan sellaisiin tosiseikkoihin, joita ei väitemenettelyssä ole lainkaan arvioitu, ei tuomari lähtökohtaisesti olisi oikeudenkäynnissä esteellinen, ellei jokin erityinen seikka tuomarin menettelyssä väiteasiassa tai suhtautumisessa asianosaisiin erikseen anna aiheutta perusteltuun epäilyyn hänelle syntyneestä ennakoasenteesta.

Myös Ruotsissa on pohdittu esteellisyyskysymystä harkittaessa PBR:n valitusasioiden keskittämistä yleiseen tuomioistuimeen. Vuoden 1979 patenttiprosessiselvityksessä ehdotettiin erityistä esteellisyysääntöä, jonka mukaan tuomioistuimen jäsen olisi esteellinen käsittelemään patenttiriitaa, jos hän patentin myöntämistä koskevassa asiassa olisi ratkaissut kysymyksen, jota harkittaisiin uudelleen riita-asiassa (SOU 1983: 35, s. 62).

Uudemmassa mietinnössä tällaista sääntöä on kuitenkin pidetty liian jäykkänä eikä sellaista ole enää kannatettu. Esteellisyys ei tulisi ulottua esimerkiksi tilanteeseen, jossa kysymys patentoitavuudesta tulee riita-asiassa arvioitavaksi kokonaan toiselta pohjalta kuin, mitä patenttihakemusta käsiteltäessä on tapahtunut. Yleisten esteellisyysäännösten tulisi siten riittää. (SOU 2001:33, s. 119).

7. Johtopäätökset

Työryhmä katsoo, että keskittämisen lisääminen on välttämätöntä. Immateriaalioikeuksilla on kasvava merkitys kansantaloudessa ja yritystoiminnassa. Euroopan Unionin edut kilpailussa Yhdysvaltain ja Japanin kanssa pyritään turvaamaan suunnitellulla eurooppalaisella patenttioikeudenkäyntijärjestelmällä. Suomalaisten yritysten edut voidaan osana tätä järjestelmää turvata vain pitämällä huolta, että kansallinen oikeusjärjestelmä tarjoaa yrityksille varmat ja nopeat keinot saada tarvittava yksinoikeus ja sen jälkeen keinot panna se myös täytäntöön.

Keskittämisen tavoitteena on koota immateriaalioikeusasioiden käsittely ja siinä tarvittava asiantuntemus mahdollisimman kattavasti yhteen oikeuspaikkaan. Vaihtoehtoina ovat työryhmän toimeksiannon mukaisesti Helsingin käräjäoikeus tai markkinaoikeus.

Työryhmämietinnössä 2005:2 päädyttiin esittämään asioiden keskittämistä Helsingin käräjäoikeuteen. Mietinnössä ei arvioitu lähemmin ratkaisusta johtuvaa muutoksenhakujärjestelmää, jossa rekisteröintiasioilla olisi peräti kolme muutoksenhakuastetta. Tämä voitaisiin sinänsä välttää säätämällä Helsingin hovioikeus rekisteröintiasioissa joko viimeiseksi asteeksi tai suoraan ainoaksi muutoksenhakuasteeksi kuten Ruotsissa on suunniteltu yhtenä vaihtoehtona. Mietinnössä ei ole otettu myöskään kantaa siihen, olisiko immateriaalioikeudellinen ja tekninen asiantuntemus turvattava entistä paremmin myös Helsingin hovioikeuden ratkaisukokoonpanossa, jonka ratkaisut ovat pääsääntöisesti lopullisia. Mietintöön liitetystä eriävässä mielipiteessä asiaan on kiinnitetty huomiota. Siinä esitetään, että Helsingin hovioikeuden ratkaisukokoonpanoon kuuluisi myös asiantuntijajäseniä.

Tämä vaikuttaa välttämättömältä siinä tapauksessa, että asiat keskitettäisiin Helsingin käräjäoikeuteen. Siinä tapauksessa tarkoitus asiantuntemuksen keskittämisestä samaan oikeuspaikkaan ei kuitenkaan toteutuisi, koska asiantuntevat resurssit olisi kyettävä turvaamaan myös Helsingin hovioikeuteen. Riita-asioiden täysimittainen suullinen uudelleen käsittely Helsingin hovioikeudessa nykymuotoisessa avoimessa muutoksenhakujärjestelmässä ei ole tarkoituksenmukaista yhteiskunnan ja asianosaisten resurssien käyttöä. Yksittäisen asian saaminen päätökseen pitkittyy ja oikeudenkäyntikulut saattavat kasvaa suhteettoman suuriksi asian intressiin nähden. Nykyään hallinnollisina asioina käsiteltävät väiteasiat muuttuisivat Helsingin käräjäoikeudessa riita-asioiksi, mikä olisi asianosaisille kallista, koska riita-asian pääkäsittely olisi muutoksenhakujärjestelmän vuoksi toimitettava sekä käräjä- että hovioikeudessa.

Toisaalta IPR-asioita ja niiden käsittelyn vaatimaa asiantuntemusta on jo merkittävästi keskitetty Helsingin käräjäoikeuteen. Yleisenä oikeuspaikkana Helsingin käräjäoikeus edustaa asiantuntemusta sopimus- ja vahingonkorvausoikeuden alalla, joihin liittyvät kysymykset ovat usein osa immateriaalioikeudellista asiaa. Lisäresurssien tarve ei Helsingin käräjäoikeudessa olisi välttämättä suuri. Käräjäoikeuteen voitaisiin keskittää tekijänoikeudelliset riita-asiat ja sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskevat asiat. Keskittämislle asetettua

kattavuustavoitetta ei kuitenkaan pystyttäisi saavuttamaan, koska PRH:n valituslautakunnassa käsiteltäviä muutoksenhakuasioita ei voitaisi Helsingin käräjäoikeuteen siirtää.

Perustuslaissa on omaksuttu tuomioistuinorganisaation kahtiajako yleisiin ja hallintotuomioistuimiin. Lisäksi perustuslaissa säännellään tuomioistuimissa käsiteltävät asiat niin, että ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa käyttää korkein oikeus ja hallintolainkäyttöasioissa korkein hallinto-oikeus. Muutoksenhaku PRH:n päätöksiin on hallintolainkäyttöä, joka on säänneltävä hallintolainkäyttöjärjestyksessä niin, että ylintä tuomiovaltaa käyttää korkein hallinto-oikeus. PRH:n valituslautakunnassa käsiteltäviä asioita ei siten voida siirtää yleiseen tuomioistuimeen. Sen sijaan estettä niiden siirtämiselle markkinaoikeuteen ei ole, koska markkinaoikeus on erityistuomioistuin, jossa käsiteltävistä asioista voidaan perustuslain mukaan säätää erikseen lailla.

Keskittämällä asiat markkinaoikeuteen asiantuntemus keskitettäisiin ratkaisutoiminnassa aidosti yhteen oikeuspaikkaan. Muutoksenhaku riita-asioissa ohjautuisi ensimmäisestä asteesta heti korkeimpaan oikeuteen. Riita-asian käsittelyn kokonaiskesto lyhenisi selvästi nykyisestä. Rekisteröintiasioissa muutoksenhakuasteiden määrä säilyisi markkinaoikeusvaihtoehdossa entisellään.

Immateriaalioikeusasiat ovat myös läheisessä yhteydessä kilpailuoikeuden kanssa, joka on yksi markkinaoikeuden nykyisistä pääasiallisista toiminta-aloista. Immateriaalioikeuteen sisältyvä yksinoikeus sääntelee saman alan kilpailijoiden toimintaedellytyksiä. Käytännön elinkeinoelämän riitojen ratkaisussa on tunnettava sekä immateriaalioikeuden että kilpailuoikeuden lähtökohdat ja tunnistettava niiden väliset kosketuspinnat. Näiden asioiden kasvavan merkityksen vuoksi keskittämällä voidaan samalla tavoitella niiden käsittelyyn uudenlaista ja aikaisempaa tehokkaampaa toimintakulttuuria. Markkinaoikeus voi uutena yksikkönä muodostaa sopivan virikeympäristön tällaiselle IPR-alan menettelylliselle ja asialliselle uudelleen ajattelulle.

Työryhmä ehdottaa, että valituslautakunnasta siirrettäisiin markkinaoikeuteen kuitenkin vain valitukset väite- tai siihen rinnastettavissa olevassa menettelyssä annettuihin rekisteriviranomaisen ratkaisuihin. Ne ovat asiallisesti riita-asioihin rinnastuvia. Näihin valituksiin kohdistuu jo oikeusturvasyistä suurin tarve saada ne käsitellyksi nimenomaan tuomioistuimessa oikeudenkäynnille ominaisessa kontradiktorisessa kaksiasianosaissuhteelle

perustuvassa menettelyssä. Ne muodostavat myös määrällisesti riittävän suuren asiamäärän keskittämällä tavoiteltavien etujen saavuttamiseksi.

Markkinaoikeuteen olisi samalla siirrettävä yleisistä tuomioistuimista sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnasta säädettyssä laissa tarkoitettut vahingonkorvausasiat. Sopimattomasta menettelystä aiheutuvat vahingonkorvausvaatimukset olisi käsiteltävä samassa oikeuspaikassa kuin vaatimukset saman menettelyn kieltämisestä. Markkinaoikeudessa nykyisin käsiteltävillä SopMenL:n mukaisilla asioilla on lisäksi läheisiä liittymiä tavaramerkkiasioihin työryhmämietinnössä 2005:2 selostetulla tavalla (s. 36 - 37). IPR-, SopMen- ja kilpailuasioden käsittelyllä samassa oikeuspaikassa voidaankin saavuttaa merkittäviä keskittämisetuja.

Työryhmä ehdottaa siis, että IPR-asioiden käsittely keskitettäisiin markkinaoikeuteen.

Markkinaoikeuteen siirrettäisiin:

1) PRH:n valituslautakunnassa nykyisin käsiteltävistä asioista:

1 a) valitukset patenti-, tavaramerkki- ja mallioikeusasioissa tehtyihin väitteisiin annetuista PRH:n ratkaisuksista,

1 b) valitukset hyödyllisyysmallin ja piirimallin rekisteröinnin mitättömäksi julistamisvaatimuksiin annetuista PRH:n ratkaisuksista.

2) Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävistä asioista:

2 a) patentin, mallioikeuden, tavaramerkin, toiminimen ja kasvinjalostajanoikeuden rekisteröinnin kumoaminen,

2 b) patenttia, tavaramerkkiä, hyödyllisyysmallia, mallia, piirimallia, toiminimeä ja kasvinjalostajanoikeutta koskevat riita-asiat mukaan lukien turvaamistoimet sekä todistelun turvaamisesta annetun lain mukaiset asiat.

3) yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista:

3 a) tekijänoikeuksia ja sen lähioikeuksia koskevat riita-asiat mukaan lukien kaikki turvaamistoimet, kiello- ja keskeyttämismääräykset sekä todistelun turvaamisesta annetun lain mukaiset asiat,

3 b) SopMenL:n mukaiset vahingonkorvausasiat.

- 4) hallinto-oikeuksissa käsiteltävistä asioista:
 - 4 a) valitukset kasvinjalostajanoikeuden rekisteröintiä koskevista päätöksistä,
 - 4 b) valitukset verkkotunnusten rekisteröintiä koskevista päätöksistä

Muutosta markkinaoikeuden mainituissa asioissa antamaan ratkaisuun haettaisiin KHO:lta kohdissa 1 ja 4 sekä KKO:lta kohdissa 2 ja 3. Edellä on selvitetty, että kansainvälisistä sitoumuksista ja perustuslaista voi johtua, että muutoksenhakusääntelyä markkinaoikeudesta korkeimpaan oikeuteen olisi ainakin immateriaalioikeusasioiden osalta tarkistettava. Tämä voisi tapahtua niin, että valituslupaedellytystä korkeimmassa oikeudessa väljennettäisiin niin, että korkeimman oikeuden olisi valituslupaharkinnassa arvioita markkinaoikeuden ratkaisun oikeellisuus ainakin oikeuskysymyksen osalta. Samalla jatkovalmistelussa olisi mahdollista harkita uudelleen muutoksenhakutietä korkeimpaan hallinto-oikeuteen rekisteröintiasioissa. Niiltä osin kuin muutoksenhaku PRH:n ratkaisusta tapahtuisi ehdotetulla tavalla valituslautakunnan sijasta tuomioistuimeen, olisi mahdollista harkita valitusluvan käyttöön ottamista haettaessa muutosta markkinaoikeuden ratkaisuun korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

Immateriaalioikeusasioiden käsittelystä ja asioiden ratkaisukokoonpanoista on edellä esitetty vain suuntaviivoja. Immateriaalioikeusasioita varten tarvittavan prosessilain yksityiskohdat on harkittava jatkovalmistelussa. Kaiken kaikkiaan ehdotus merkitsee, että markkinaoikeuden asema ja tehtävät on arvioitava kokonaan uudelleen.

8. Ehdotuksen toteuttamisedellytykset ja vaikutukset

Valtiontaloudelliset vaikutukset

Siirtämällä väite- ja mitättömäksi julistamisasiat PRH:n valituslautakunnasta markkinaoikeuteen valituslautakunnassa käsiteltävät immateriaalioikeusasiat vähenisivät määrällisesti noin 40 prosenttia nykyisestä. Valituslautakunnassa käsiteltävissä patenttiasioissa on väiteasioita vuosina 2003 - 2006 ollut vuosittain keskimäärin 28. Vastaavasti tavaramerkkiasioissa väiteasioita on ollut vuosittain keskimäärin 40. Malli- ja hyödyllisyysmalliasiat mukaan lukien markkinaoikeuteen siirtyisi valituslautakunnasta

vuositasolla noin 70 - 80 asiaa. Siirto aiheuttaisi markkinaoikeudessa 1-2 henkilötyövuoden lisäyksen ja vastaavan vähennyksen PRH:ssa.

Riita-asioita Helsingin käräjäoikeudesta markkinaoikeuteen siirtyisi keskimäärin vuositasolla noin 100. Tämä siirto aiheuttaisi markkinaoikeudessa 2-3 henkilötyövuoden lisäyksen ja vastaavan vähennyksen Helsingin käräjäoikeudessa. Helsingin hovioikeudessa tämä tarkoittaisi noin 40 asian vuosittaista vähennystä.

Yhteensä tämä merkitsisi, että markkinaoikeuteen siirtyisi vuosittain vajaat 200 uutta asiaa, mikä on noin 40 prosenttia markkinaoikeudessa vuonna 2007 ratkaistuista asioista. Ottaen huomioon, että IPR-asiat ovat laadultaan vaativia asioita, kokoonpanosta riippuen markkinaoikeuteen tarvittaisiin ainakin 5-6 henkilötyövuoden lisäys.

Markkinaoikeuden muodostaminen tehokasta oikeussuojaa antavaksi IPR-tuomioistuimeksi edellyttää myös sen toimivallan ja toimintatapojen kehittämistä. Tätä voidaan edistää arvioimalla julkisten hankintojen oikeussuojajärjestelmää jo asetetun työryhmän puitteissa.

Yritysvaikutukset

Ehdotuksen toteuttaminen vaikuttaisi yritysten oikeudelliseen toimintaympäristöön. IPR-asiat käsiteltäisiin aikaisempaa kattavammin oikeudenkäyntimenettelyssä tuomioistuimessa. Tämä lisäisi oikeusvarmuutta IPR-alalla, jolloin yritysten edellytykset investoida tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä innovaatioihin paranisivat. Joutuisasti, varmasti ja kohtuullisin kustannuksin toimiva IPR-asioiden keskitetty tuomioistuin-käsittelyjärjestelmä vahvistaisi suomalaisten yritysten kilpailuasemaa suhteessa muihin kansainvälisillä markkinoilla toimiviin yrityksiin. Oikeusturvajärjestelmän kokonaistehokkuuden paraneminen hyödyttäisi erityisesti pieniä ja keskisuuria yrityksiä.

Yritysten sopimussuhteissa välimiesmenettely on paljon käytetty riidanratkaisukeino. Tuomioistuimet voivat kuitenkin omassa ratkaisutoiminnassaan tarjota oikeuskäytäntöä, joka turvaa elinkeinoelämälle välttämätöntä ennustettavuutta oikeussuhteissa. Jos immateriaalioikeudellisten riita-asioiden käsittelyn kokonaiskesto saadaan ehdotetuilla tavoilla lyhennettyä ja oikeudenkäyntikustannuksia alennetuiksi samalla kun ratkaisujen

laatutaso kohenee, ehdotuksen toteuttaminen parantaisi tuomioistuinten kilpailukykyä riidanratkaisijoina.

Kansainvälisessä katsannossa Suomi voisi tarjota aikaisempaa houkuttelevamman riidanratkaisujärjestelmän. IPR-asioiden keskitettynä oikeuspaikkana markkinaoikeuden voitaisiin katsoa täyttävän suunnitellussa EU:n patenttioikeudenkäyntijärjestelmässä ensimmäisen asteen tuomioistuimelle asetetut vaatimukset.